

et V – N dans la 5e ligne; R – V dans la 6e ligne. Comme signes de ponctuation, le lapicide a utilisé le point pour abréger le nom *Julius*. La feuille de *hedera* de la 3e ligne est une simple décoration, qui complète en même temps la ligne où le génitif „*matri*” laisse un espace vide de 2 lettres.

La graphie, la forme des lettres sont spécifiques pour la période des Sévéri. Aussi faut-il mentionner un élément: la peinture en ocre rouge de la surface de l'inscription. La teinture, ayant pénétré dans la porosité du calcaire, a résisté, tout comme dans le cas de l'inscription *d'Othis Seutis* de Slava Rusă¹.

Ce qui attire, dès le début, notre attention est l'hypostase inédite dans laquelle non, rencontrons Minerve seu l'autel de Slava-Cercheză. A ce que nous connaissons, Minerve était caractérisée avec des épithètes comme: *Fata divina, Sanctissima, Augusta sancta, victoris*, mais jamais avec celle de „mère des muses”². Il est vrai que le nom de la déesse a été associé dans de nombreux textes et inscriptions avec: *Jupiter, Juno, Aesculapius, Marte, Apollo, Victoria Augustorum, Fortuna, Vulcanus, Silvanus, Mercur, Neptun, Liber pater, Terra mater*³.

La dédicace „*Deae Minervae et Genio collegio*” est rencontrée en Britania sur un monument votif⁴ et à Pisaurum en Italie apparaît la formule: „*in schola deae Minervae Aug(ustae)*”⁵.

Dans la mythologie grecque, la mère des muses était *Mnemosyne* et le père *Apollon*⁶. Le seul texte rencontré où les muses apparaissent en association avec

Minerve et Apollon est une inscription en vers, découverte dans l'*atrium* d'un temple romain de Talmis (*Keltbas*) en Egypte⁷. Nous citons: „*Invicti veneranda ducis per saecula vellent / Victrices Musae, Pallas, crinitus Appollo*”.

Nous nous demandons si Minerva, sœur bonne d'Apollon, la déesse de la sagesse et protectrice des arts ne soit pas devenue par un processus d'interprétation Romana⁸ — mère des muses. Sans entrer dans d'autres détails nous voulons souligner que l'inscription de Slava Cercheză représente jusqu'à présent une pièce unique de ce genre. On ne pourrait pas conclure sans mentionner le nom *d'Julius Iucundus* un nom italique — rencontré pour la première fois sur le territoire de la Dobroudja⁹.

Notes

1. V. H. Baumann, *Notes épigraphiques*, en *SCIV*, nr. 4, 1971
2. *CIL III Suppl. (Dii deaeque)*, p. 2517 — MINERVA; Cf. C.F.H. Bruchmann, *Epi-theta deorum. Quae apud poetas grecos leguntur*, Lipsiae, 1893, et W. H. Roscher, *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Leipzig, 1894—1897.
3. *ibidem*
4. *CIL*, VII, 1035
5. *Not. degli scavi*, 1880, p. 261
6. *RE*, XVI, p. 725 (Musai)
7. *CIL*, III, pars I, p. 16, nr. 77
8. Pour, *Julius Iucundus*; voir *CIL*, XIII, 7070 (la stèle funéraire de *Iucundus* de Magonza (le Musée Central) dans la mémoire de son patron *M. Terentius*, tué par un esclave à l'âge de 30 ans (Gallia — la zone rhénane); sur le territoire de notre pays on connaît un certain *Fabricius Iucundus* d'un épitaphe de Caransebeş (*Tibiscum*) cf. *CIL* III, 1553 — *IDR*, III-I pp. 232—233, nr. 269.

CONSIDERAȚII PRELIMINARE ASUPRA AMFORELOR ROMANE ȘI ROMANO-BIZANTINE DIN DOBROGEA.

ANDREI OPAIT

Scopul acestui articol este de a pune în circulație cîteva tipuri de amfore romane timpurii și tirzii, mai mult sau mai puțin cunoscute, care provin din descoperirile recente de la Troesmis¹, sau din ciceretările mai vechi efectuate în centrele antice din Dobrogea² și care se află în colecțiile Muzeului de Arheologie din Tulcea.

Lăzarea noastră vine în completarea unor studii făcute asupra amforelor descoperite în România³, Bulgaria⁴, Uniunea Sovietică⁵ sau în Bazinul Oriental al Mării Negre⁶.

Recipientele sunt descrise pe tipuri și subtipuri, încercind să facem și o prezentare a originilor și evoluțiilor unor recipiente. Spre această expunere ne-au îndemnat și descoperirile unor amfore elenistice și romane timpurii care constituiesc unele verigi ale evoluției unor tipuri de recipiente din secolele I—VII e.n.

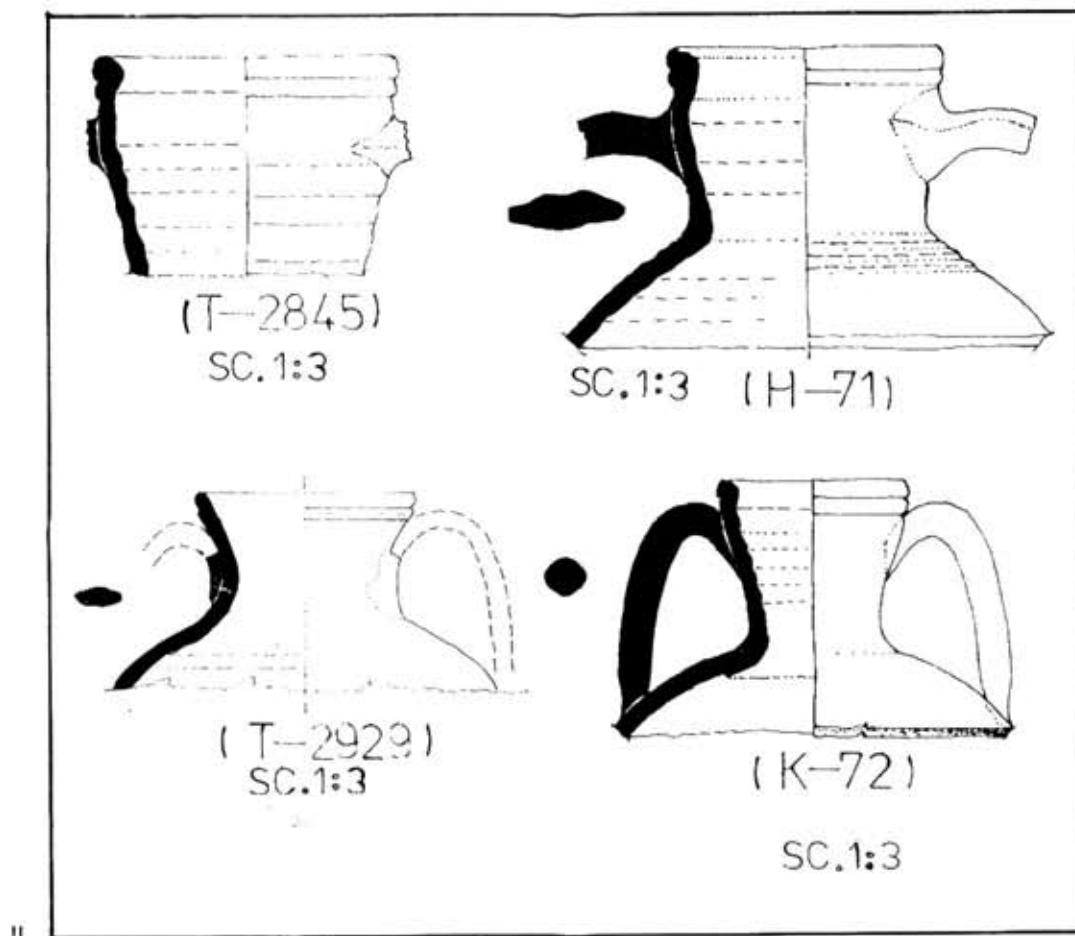
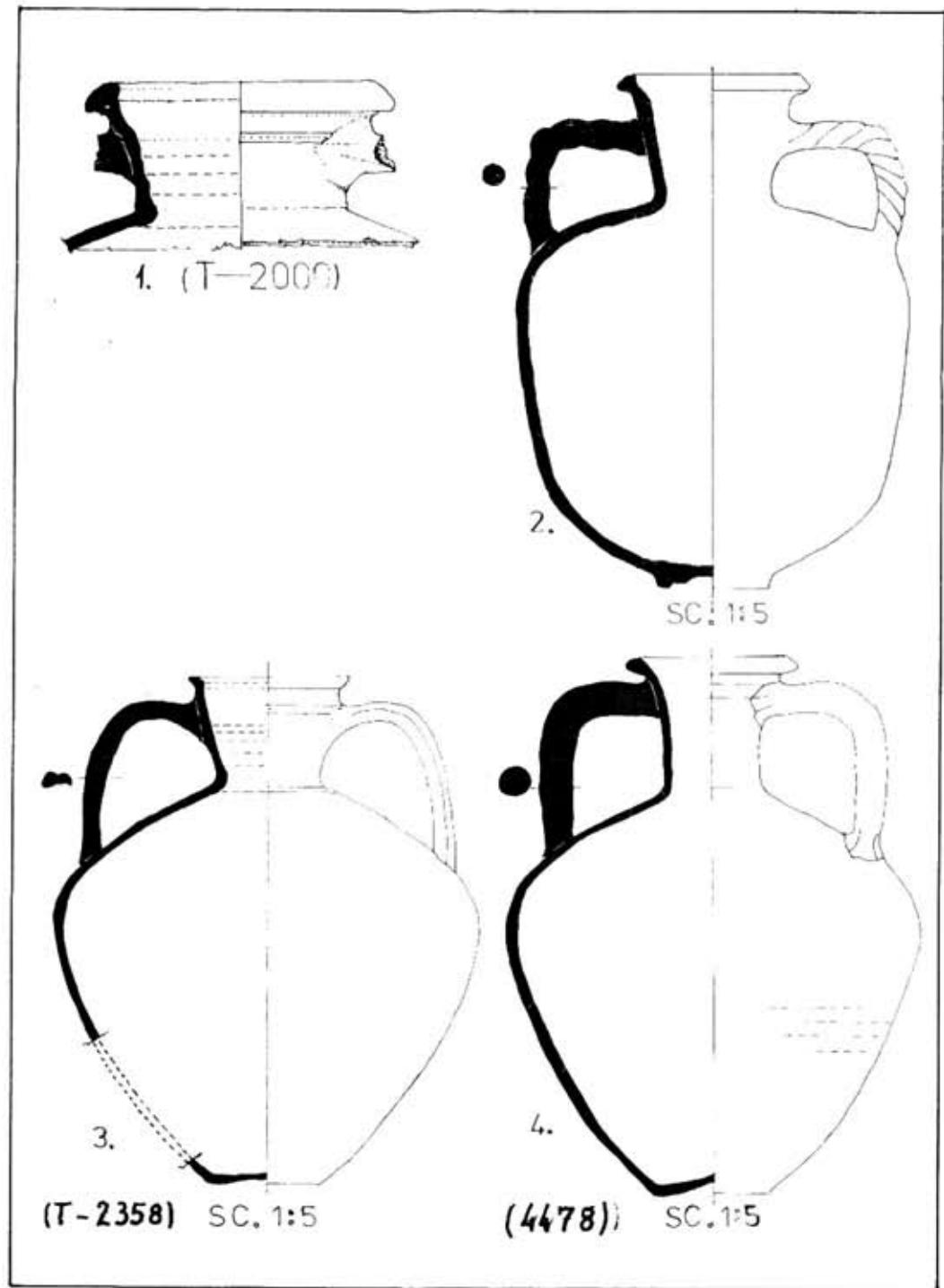
În descrierea recipientelor am acordat o atenție deosebită texturii argilei, caracteristicilor morfologice și dimensiunilor⁷ deoarece există un raport direct proporțional între măsurile liniare ale amforei, unei anumite înălțimi a recipientului și corespunde un anumit diametru al gurii, corpului și o anumită capacitate, fapt deosebit de important pentru determinarea amploarei unui anumit curenț comercial. Este foarte probabil ca modificările acestui raport să aibă și valoare cronologică, dar în stadiul actual al ciceretărilor nu putem absolutiza acest principiu, deoarece încă nu cunoaștem dacă diversele particularități din cadrul unui tip au valoare cronologică sau sunt simple variante de fabricație. Pentru a ajunge la concluzii ferme în această direcție, trebuie să operăm pe un lot mare de recipiente care să provină din complexe inchise.

În această vizionare considerăm că trebuie să se ajungă la un consens în ceea ce privește publicarea materialului ceramnic și mai ales a amforelor. Aleătuirea unei evoluții tipologice a recipientelor numai pe baza modificărilor morfologice, fără o minuțioasă descriere a pastei, dimensiunilor, considerăm că este incompletă. În acest sens, credem că se impune și o standardizare a desenelor în funcție de înălțimea vaselor⁸.

Tipul I (Pl. I-II, XI/1)

Argila de culoare roz-eărămăzie, uneori cafenie, mică albă, rareori scoici pisate și particule calcareoase, moale, compactă; partea superioară a recipientului este acoperită la exterior cu o vopsea roșie-brună sau neagră cu slabe irizații metalice.

Gura largă, buza răsfrântă spre exterior, gâtul relativ înalt, în formă de pilnie, îngustat la bază. Toartele au atașul superior la 2 cm sub buză, iar cel inferior pe mijlocul umărului.

La partea superioară a gâtului există două caneluri circulare, iar pe partea de sus a corpului mai sunt încă 4–5 caneluri slabe.

Pe umăr există deseori graffiti executati după ardere.

După profilul buzei și al toartelor avem următoarele subtipuri:

A. Buza răsfrintă spre exterior, rotundă sau plată în secțiune. Toartele, plate în secțiune, au două nervuri în partea superioară. Dimensiuni: $D = 13,5/10,2$ cm; $Dt = 4,2/1,8$ cm; $Dm = 37,5$ cm; $Ig = 9$ cm; $It = 13$ cm; $Im = 44$ cm. Descoperită la Troesmis, nr. inv. T-2358 (Pl. I/1).

O formă timpurie (T-2000) se remarcă prin argila foarte fină, cafenie, vopsea portocalie la exterior, gura foarte largă — $Dg = 16/13$ cm și gâtul scund — $Ig = 5$ cm, pâlniform (Pl. I/4).

B. Buza răsfrintă spre exterior, rotunjită, toartele torsionate. Dimensiuni: $Dm = 34,5$ cm; $Im = 45$ cm. Descoperită la Dinogetia⁹, (Pl. I/2).

C. Buza răsfrintă spre exterior, rotunjită, toartele rotunde în secțiune.

Dimensiuni: $Dg = 15/12$ cm; $Dt = 2,5$ cm; $Dm = 36$ cm; $Ig = 10$ cm; $It = 15$ cm; $Im = 47$ cm. Descoperită la Troesmis, nr. inv. 4478 (Pl. I/3; XI/1).

D. Exemplarele acestui subtip au argila cafenie la Troesmis (Pl. II/1), dar la Horia este roșie-cărămizie, dură (Pl. II/2). Buza îngroșată puțin la exterior, are pe această parte o canelură adină.

Gâtul pâlniform îngroșat la bază.

Dimensiuni: $Dg = 12/10$ cm; $Dt = 4,5/1,5$ cm.

E. Argila cafenie, fină, puțină mică și particule albe.

Corpul pare a fi tot globular, iar toartele plate.

Apare la Troesmis în sec. II p. (Pl. II/3).

Dimensiuni: $Dg = 8,5/7,3$ cm; $Ig = 4$ cm.

F. Argila ca și la subtipul E.

Buza ușor îngroșată spre interior, gâtul pâlniform dar mai înalt.

Apare la Kapaelia¹⁰ pe un nivel din prima jumătate a sec. III e. n. (Pl. II/4).

Dimensiuni: $Dg = 7,4/5,8$ cm; $Ig = 5$ cm; $It = 7$ cm; $Dt = 1,6/1,5$ cm. Dimensiunile acestui subtip sunt sensibil reduse față de subtipurile precedente.

Acest tip de amforă este răspândit pe o arie destul de largă fiind cunoscut în bazinul Mării Negre și Mării Mediterane Occidentale¹¹, Orientale¹². Vestul¹³ și Nordul Mării Negre¹⁴ în perioada secolelor I–II e.n. La Troesmis această amforă apare în număr mare, îndeosebi subtipul A₁, în timp ce subtipul A₂ pare a avea o dezvoltare mai mare în secolele următoare¹⁵.

În privința utilizărilor acestui recipient credem că putem avansa ipoteza unei funcționalități multiple. Un exemplar tip Dressel 28 apare în Occident cu mențiunea „muscellum”¹⁶ și pare a pleda pentru o întrebunțare multiplă a vasului. De asemenea, baza inelară și nu asemenită a amforei ne determină să ne îndoim asupra unei eventuale întrebunțări a acesteia la transportul unor produse la mari distanțe, ci trebuie să ne gîndim la un uz cotidian în cadrul gospodăriilor antice. Prezența acestui tip în număr foarte mare la Troesmis, precum și unele particularități morfologice, textura argilei, pare a indica o producere a lor pe plan local. Recipientul pare a fi specific zonei dunărene, deoarece la Histria se pare că acest tip nu este prea răspândit¹⁷.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem preciza dacă profilele diferite ale buzelor și toartelor au o valoare cronologică sau sunt numai variante de fabricație.

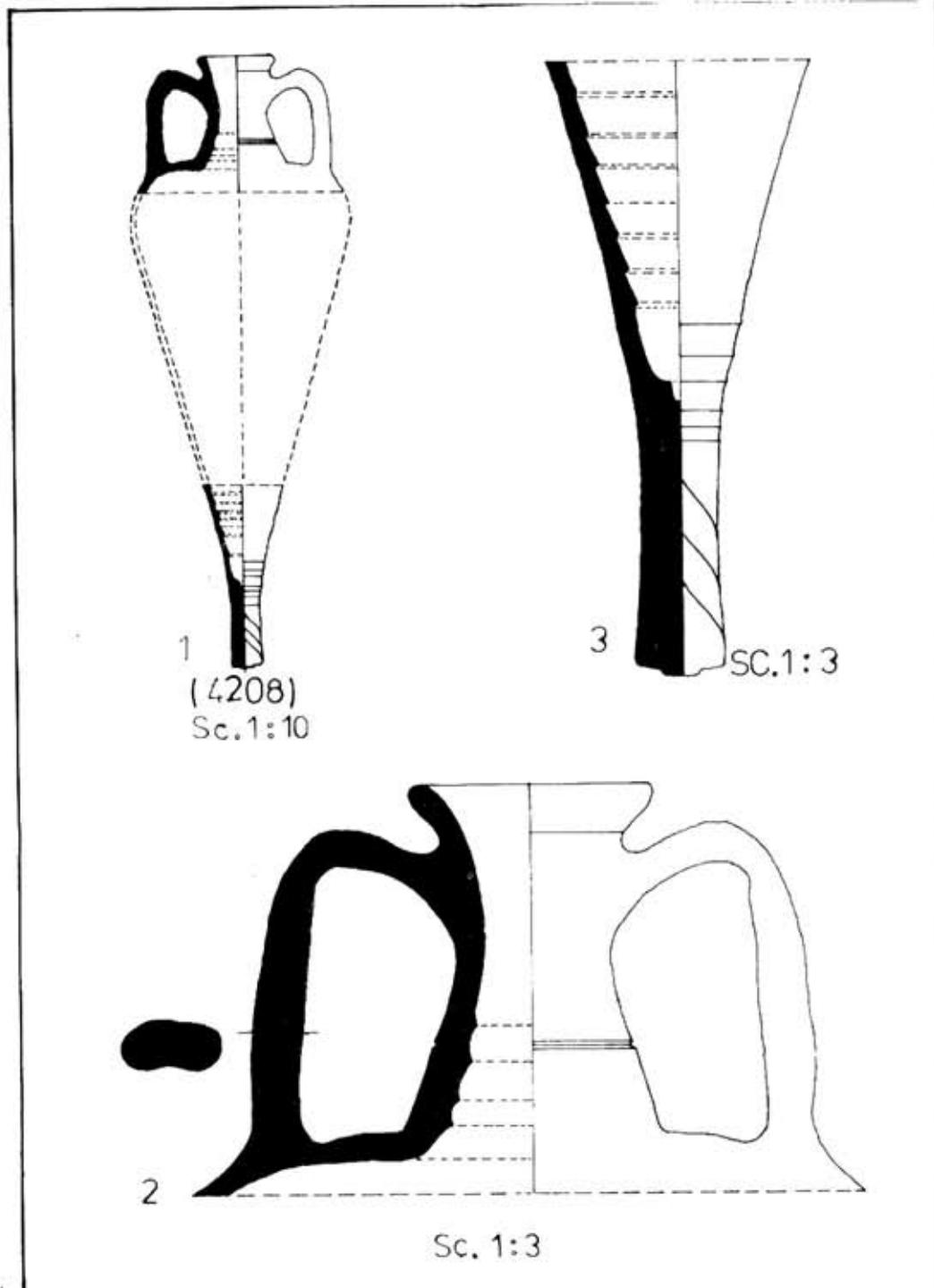
Tipul II (Pl. III, XII/1)

Argila cafenie-cremă, mică, compactă, nu prea dură, angobă gălbuiie la exterior.

PL. III – 1–3 TROESMIS – SEC. II P. ▶

PL. III – 1–3 – TROESMIS – IIe S.

PL. VIII – 1–3 – TROESMIS – 2nd C.E.N.A.D.

Gura evazată în formă de pilnie, buza lată, ovală, îngroșată spre exterior. Gîtu bitronconic. Toartele, ovale în secțiune, au atașul superior la 2 cm sub buză, se arcuiesc înăuntru la nivelul buzei și coboară bruse pe umăr. Corpul pare a fi conic, îngustindu-se treptat spre partea inferioară pentru a se termina într-un picior înalt cu slabe urme de torsușe la exterior, cu un mic buton la partea terminală (Pl. III/3), nr. inv. 4559.

Dimensiuni: Dg = 10,7/4,7 cm; Dt = 4,3/2,3 cm; Dm = 32 cm (?); Ig = 12,5 cm; It = 15 cm; Im = 90 cm (?). Dateare: a doua jumătate a sec. II e.n.

La Troesmis acest tip apare în număr mic, cîteva exemplare fiind prezente și la Aegyssus. Amfora pare a nu avea o răspindire prea mare dar stadiul incipient al cercetărilor ne îndeamnă la rezerve. Originile acestei amfore nu ne sunt cunoscute.¹⁷ tis

Tipul III (Pl. IV).

A. Argila roșie sau cafenie, fină, compactă, dură — argila roșie, moale-argila cafenie, angobă alb-gălbui la exterior.

Gura largă în formă de pilnie cu buza puțin arcuită spre interior (Pl. IV/5).

Gîtu se largeste treptat spre umeri. Toartele, ovale în secțiune, se prind de partea superioară a gîtului și de umeri. Corpul ovoidal se termină într-un picioruș conic. Caneluri înguste pe corp.

La Troesmis apare în număr mare, fiind, după tipul I, forma de amforă cea mai bine reprezentată, deși exemplare intregi nu am putut găsi. Un fragment de gît, din argilă cafenie, poartă ștampila: (CTP) ATONEIKOY. Ștampila mai apare în Dobrogea la Saeidava și Durostorum¹⁸.

La Aegyssus, cu ocazia unor săpături întîmplătoare, s-a descoperit o amforă de acest tip, nr. inv. 1696 (Pl. IV/3; XI/2). Argila de culoare roșie-cărămizie, angobă proprie, caneluri slabe pe corp.

Dimensiuni: Dt = 3 cm; Dm = 43 cm; Ig = 30 cm; It = 27 cm; Im = 86 cm. Prin caracterele sale morfologice amfora se datează în sec. II—III e.n.

Un exemplar asemănător, dar de dimensiuni ceva mai mari s-a descoperit în comuna Horia¹⁹, nr. inv. 1075 (Pl. IV/2; XI/3).

Argila roșie, dură, degresant foarte fin, angobă alb-gălbui; gura și toartele lipsesc, corpul ovoidal terminat cu un picioruș conic, decorat cu caneluri.

Dimensiuni: Dt = 2,3/3,5 cm; Dm = 48 cm; Im = 83 cm.

Dateare: sec. II p.

Analogii: Romula, Slăveni, Orlea, Histria²⁰.

Este foarte probabil ca acest subtip III A să fie mult mai variat. Ca ipoteză de lucru am propune datarea recipientelor executate din argilă roșie-roz, dură, în secolul II e.n., iar cele din argilă cafenie în secolul III e.n.

B. Argila roșie-cărămizie, mică albă și aurie, particule negre și maronii, seoici și cuarț foarte fin pisate, angobă proprie.

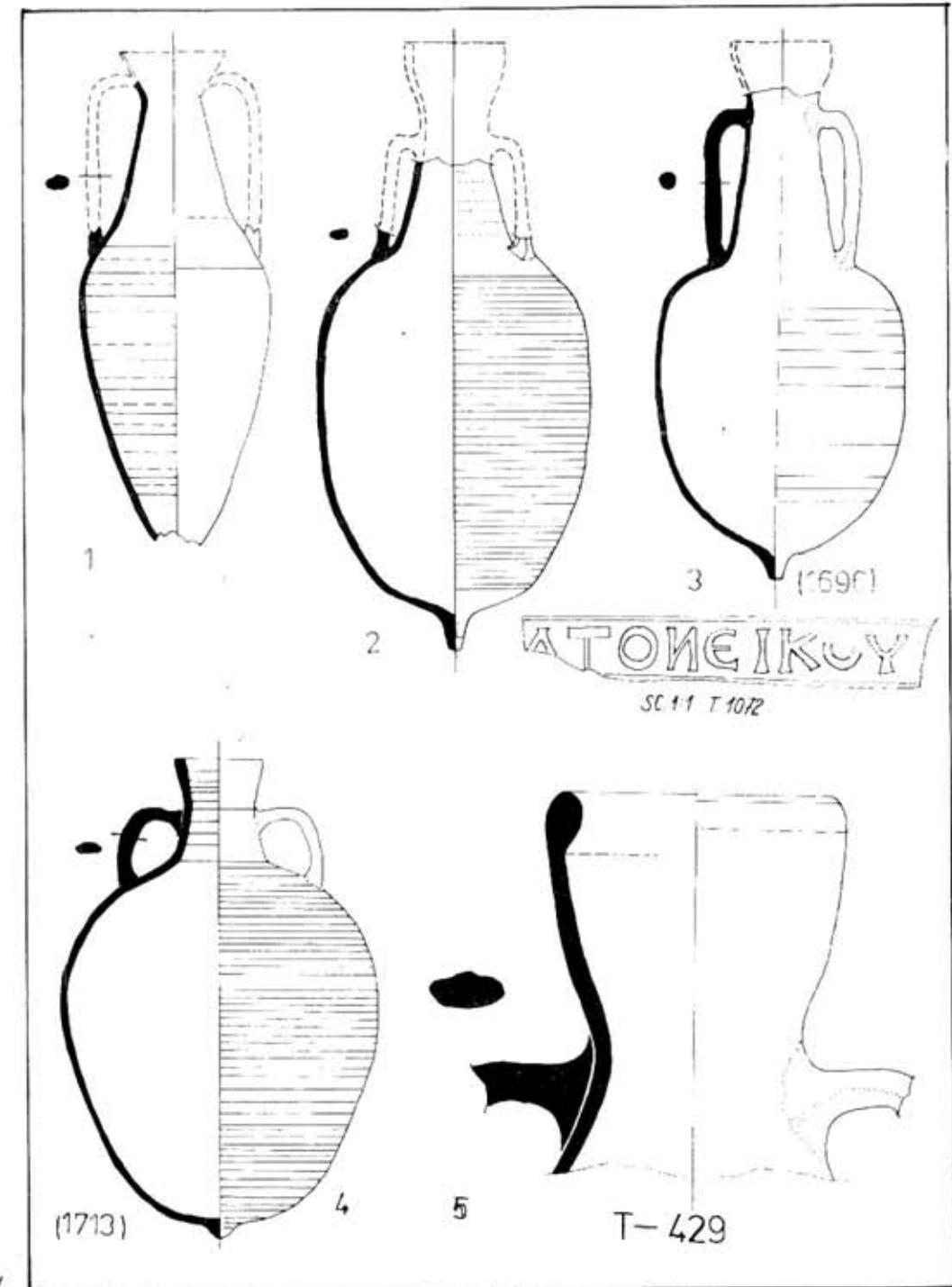
Gura piliformă, gîtu tronconic, scund, toartele mici arcuite, se prind de partea superioară a gîtului și de mijlocul umărului. Corpul ovoidal terminat într-un picioruș conic.

Corpul este decorat cu caneluri circulare.

►
PL. IV — 1 — AEGYSSUS — SEC. I A; 2 — HORIA — SEC. II P; 3 — AEGYSSUS — SEC. II P;
4 — NORDUL DOBROGEI — SEC. III P; 5 — TROESMIS — SEC. II P.

PL. IV — 1 — AEGYSSUS 1er S.A.V.N.É.; 2 — HORIA IIe S.; 3 — AEGYSSUS — IIe S.; 4 — LE NORD DE LA DOBROUDJA IIIe S.; 5 — TROESMIS IIe S.

PL. IV — 1 — AEGYSSUS — 1st. CEN.B.C.; 2 — HORIA — 2nd CEN.A.D.; 3 — AEGYSSUS — 2nd CEN.A.D.; 4 — NORTH DOBROUDJA — 3rd CEN.A.D.; 5 — TROESMIS — 2nd CEN.A.D.

Dimensiuni: Dg = 16/12 cm; Dt = 4,7/2,5 cm; Dm = 54,7 cm; Ig = 9 cm; It = 12 cm; Im = 84 cm.

Amfora face parte din colecția muzeului tulcean, nu se cunoaște locul descoperirii, nr. inv. 1713 (Pl. IV/4, XI/3).

Datare: mijlocul sec. III p.

Analogii: Athena, Capo Ognina (Siracusa), Nordul Mării Negre²¹.

În privința originii acestui tip împărtășim opinia unor cercetători sovietici²² și a unor români²³, după care amforele de acest tip provin din atelierele aflate în insula Kos. Asemănarea este susținută de unul din tipurile descoperite de noi în depozitul de peste 100 de amfore de la Aegyssus, nr. inv. 4497, Pl. IV/1.

Argila cafenie, fină, cuart și scoică fin pisată, particule mici de culoare neagră și maron, mică albă, angobă proprie.

Gura lipsește păstrându-se numai puțin din partea sa inferioară care pare a indica o gură piliformă. Gîtu înalt, piliform. Umerii inguști au un unghi nu prea puternic. Toartele au atașul superior la partea inferioară a gurii, iar cel inferior deasupra unghiu lui umărului. Corpul conic se îngustează treptat spre partea inferioară. Baza lipsește.

Dimensiuni: Dt = 4,2/3 cm; Ig = 21 cm; Im = 90 cm (?)

Din această amforă, datată în sec. I î.e.n., în secolul II e.n., apare subtipul III A, în secolul III e.n., subtipul III B, amfora evoluind pînă la forma tirzie din secolul VII e.n., evoluție corect reprezentată în tipologia lui C. Scorpan²⁴.

În ceea ce privește producerea acestor amfore în regiunea istro-pontică, fie și numai într-o perioadă tirzie a Imperiului, credem că trebuie să fim rezervați. Forma recipientului este determinată de produsul căreia îl este destinat²⁵. Ulterior amfora poate avea diverse întrebări, dar, inițial, un anumit tip de amforă este executat pentru o anumită marfă ce se exportă dintr-o anumită regiune. Puternicele legături economice ale insulei Kos cu zona istro-pontică încă din perioada elenistică, ne fac să ne gîndim la o continuare a acestor relații pînă în epoca romano-bizantină. Aria istro-pontică probabil face parte din sfera de influență tradițională a insulei Kos sau a zonei din imediata vecinătate a acesteia, fiind folosit un anumit tip de ambalaj pentru produsele sale, ambalaj pentru care nici nu mai era nevoie adeseori de o stampilă anumită, iar în cazul cînd aceasta apare se referă probabil la proprietarul atelierului²⁶. Spre această ipoteză ne conduce și amforele descoperite în magaziile edificiului cu mozaic din Tomis care, chiar reutilizate fiind, prin conținutul lor (terebentină, rășină, colofoniu) indică o regiune din Marea Egee²⁷. De asemenea, nava de la Halikarnassos, putea foarte bine pleca din Kos și nu dintr-un port vest-pontic²⁸. O confirmare sau o infirmare a acestor ipoteze nu o pot face decît săpături sistematice executate în insula Kos, precum și analize minuțioase de laborator privind compoziția pastei.

Tipul IV (Pl. V/1 - 2 XII/2)

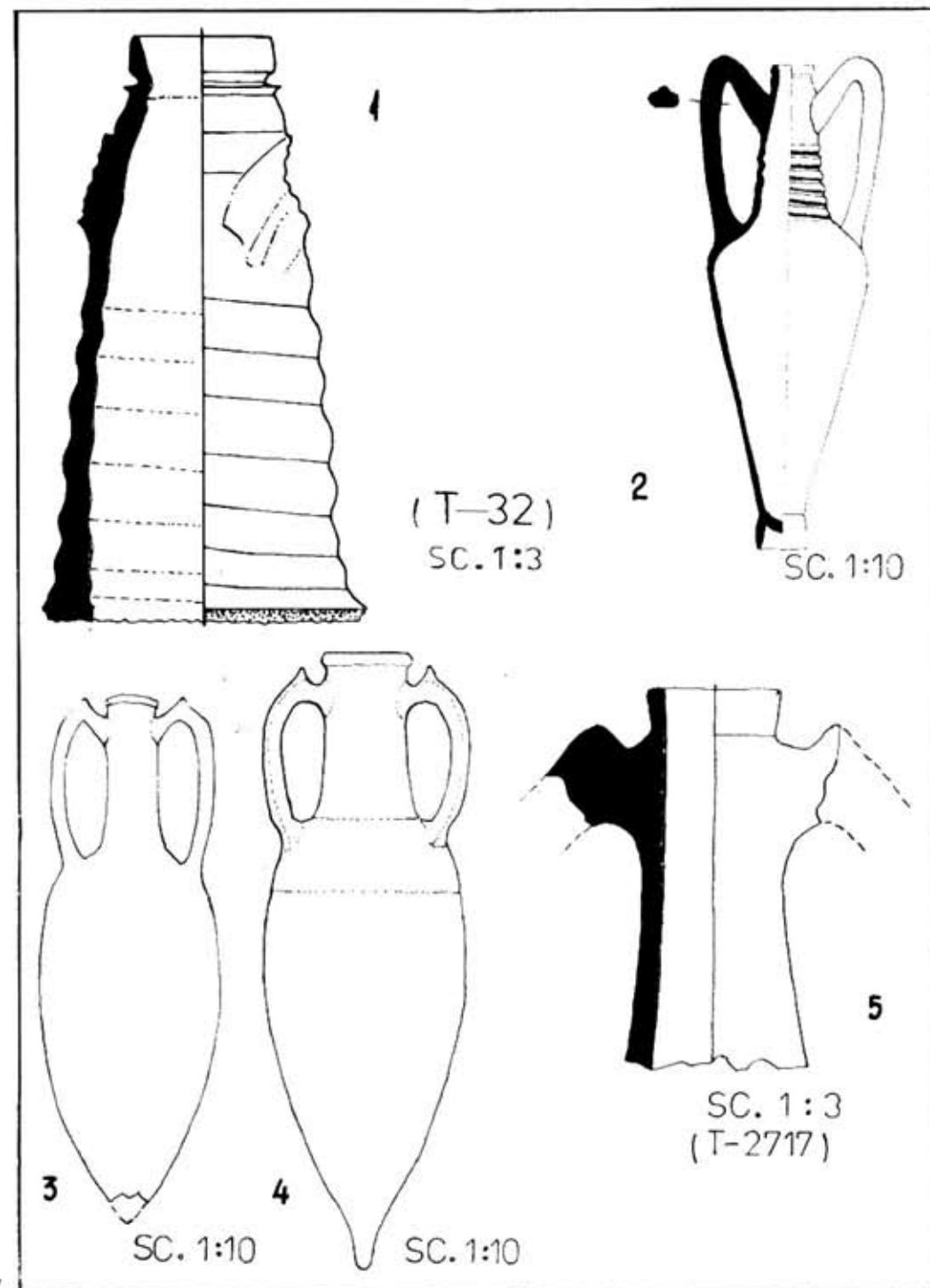
Argila roșie, dură, mult cuart, angobă proprie.

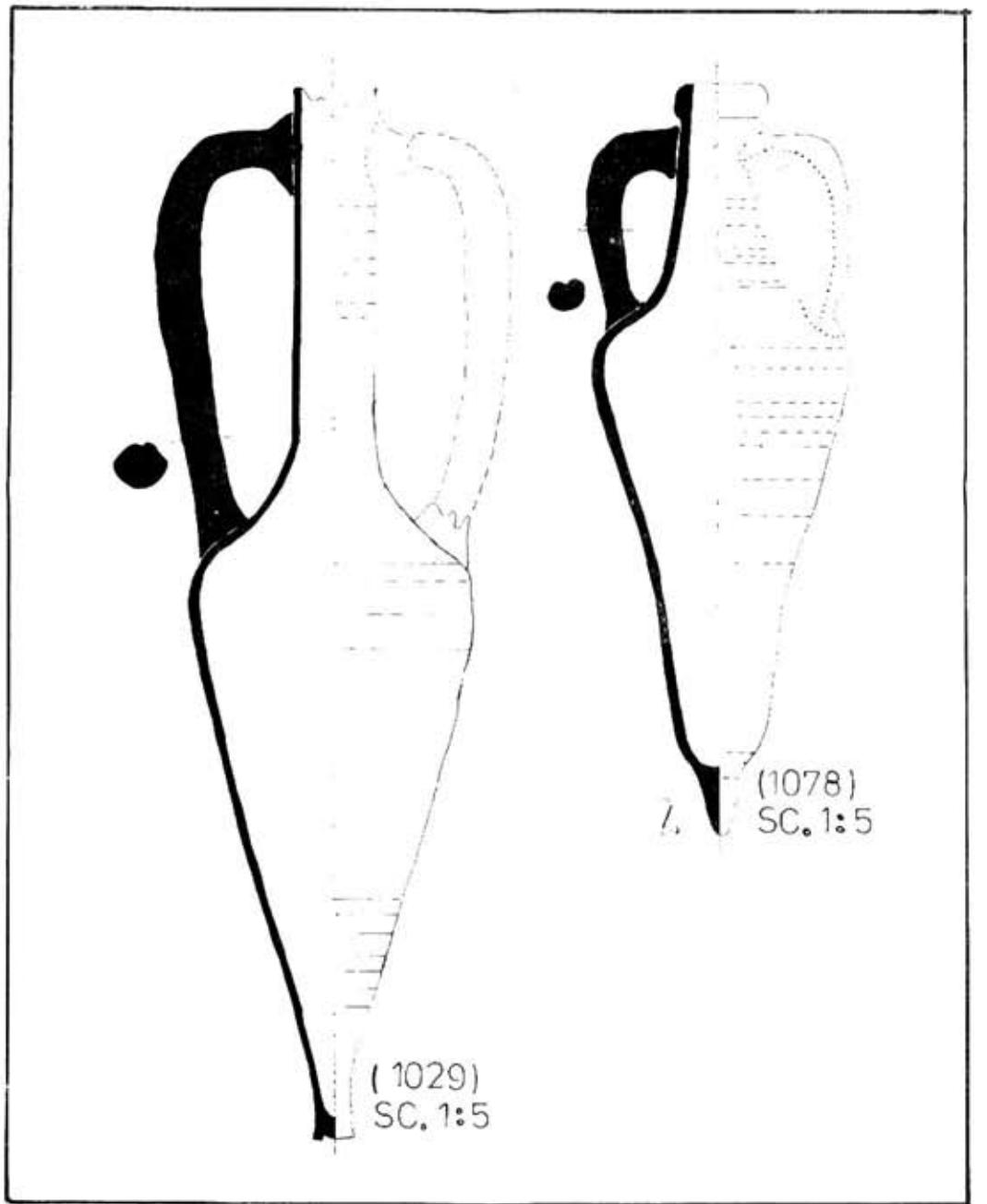
Gura îngustă, buza ușor îngroșată spre exterior cu o sănătire adină sub ea. Gîtu troneconic, înalt, uneori rotunjit. Toartele paternice înălțăte, ovale în secțiune, cu o brazdă mediană, longitudinală pe partea exterioară, au atașul superior sub buză iar cel inferior pe umeri. Corpul conic se îngustează treptat spre baza în formă de picior tubular.

► PL. V - 1 - TROESMIS - SEC. II-III P; 2 - CAPO OGNINA - SEC. III P; 3 - ATHENA - SEC. I A; 4 - ATHENA - SEC. I P; 5 - TROESMIS - SEC. II P.

QD: 1 - TROESMIS IIe. IIIe S.; 2 - CAPO OGNINA IIIe S.; 3 - ATHENES Ier S. AV. N.E. 4 - ATHENES - Ier S.N.E.; 5 - TROESMIS IIc S.

PL. V - 1 - TROESMIS - 2nd - 3rd CEN.A.D.; 2 - CAPO OGNINA - 3rd CEN.A.D.; 3 - ATHENA - 1st. CEN.B.C.; 4 - ATHENA - 1st CEN.A.D.; 5 - TROESMIS - 2nd CEN.A.D.

VI

PL. VI - 1 - DINOGETIA - SE. SEC. I P; 2 - TULCEA - SEC. III P.

PL. VI - 1 - DINOGETIA LA FIN DU I^e S.N.E.; 2 - TULCEA IIIe S.N.E.

PL. VI - 1 - DINOGETIA - LATE 1st CEN.A.D.; 2 - TULCEA - 3rd CEN.A.D.

Pe gât și pe corp caneluri masive.

Nu posedăm nici un exemplar întreg. La Troesmis apare pe nivele din sec. II-III e.n.: exemplarele timpurii par a avea dimensiuni puțin mai mari (Pl. V/1).

În zona istro-pontică²⁹ prenum și în Răsăritul Mediteranei³⁰ apare frecvent în secolele III-IV, în Occident fiind mai puțin întâlnit³¹ (Pl. V/2).

O evoluție a tipului în stadiul actual al cereretărilor credem că este greu de stabilit. Forma și dimensiunile par a fi constante pînă în secolul V e.n.³² astfel că ne indoim de evoluția stabilită pentru acest tip de amforă de C. Scorpân³³.

Proveniența recipientului este discutată mult în lumea specialistilor, unii atribuindu-l Rhodos-ului³⁴ alții insulei Samos³⁵ datorită piciorului tubular, alții fac o referire generală la insulele Egee și la coastele Asiei Mici³⁶ sau îl atribuie Siriei³⁷.

Tipul V (Pl. V/5, XII/3)

Argila cafenie-cremă, foarte fină, multă mica albă; angobă alb-gălbui la exterior.

Gura îngustă, buza verticală, ingroșată la exterior sub formă de bandă lată de 2 cm; gîtuță înalt și cilindric, puțin lățit la bază; toartele se prind sub buză, seridică, formează un unghi ascuțit și coboară curbindu-se (Pl. V/5), nr. inv. 4562.

Dimensiuni: Dg = 5,5/4 cm; Ig = 13,5 cm. Există însă și exemplare mai mici.

Datare: sec. II-III p.

Provîn de la Troesmis, numărul lor nu este prea mare și sunt descoperite în special în zona termelor.

Originea acestui tip, cu toartele curbe și cu „cocoasă” pe ele, trebuie căutată în Rhodos, fiind prezent în Agora Athenei în sec. I i.e.n.³⁸ (Pl. V/3) și la începutul sec. II p.³⁹.

Recipientul mai are analogii și în Occidentul Mediteranei⁴⁰, Anglia⁴¹, Germania⁴², Elveția⁴³, Spania⁴⁴, dar toate aceste exemplare sunt dateate la sfîrșitul sec. I, i.e.n. în epoca augustee. Exemplarele noastre datează din sec. II-III p. și constituie probabil o variantă tîrzie a acestui tip de amforă.

Tipul VI.

Subtipul VI A (Pl. VI/1-2, XIII/1-2)

A₁. Argila cafenie, particule negre și maronii, angobă proprie.

Gura lipsește, gîtuță înalt, cilindric, îngust, cu o ușoară umflătură la partea superioară; toartele ovale în secțiune, au o sănătire mediană, longitudinală; unghiu umărului nu este prea puternic, totuși puțin carenat.

Corpul conic terminat într-un picioruș conic inelar (Pl. VI/1, XIII/1).

Decor: Slabe caneluri pe gât și pe corp.

Dimensiuni: Dg = 5,3/3,4 cm; Dt = 3,5/3 cm; Dm = 19 cm; Db = 3,2/1,4 cm; Ig = 30 cm; It = 30 cm; Im = 74 cm. Capacitate: 5,600 l.

Datare: sfîrșitul sec. I e.n. — prima jumătate a sec. II e.n.

Descoperită la Dinogetia, nr. inv. 1029.

A₂. Aceeași argilă ca și la exemplarul precedent, angobă proprie cu posibile urme de vopsca albă.

Gura mică, buza în formă de bandă lată de 2 cm; gîtuță tronconic, scund, lățit la bază; toartele ovale în secțiune au o sănătire mediană longitudinală la exterior; umerii înguști cu unghiu rotunjît; corpul conic se termină într-un picioruș conic, adăugat ulterior ca un dop. (Pl. VI/2, XIII/2).

Decor: slabe caneluri pe gât și partea superioară a corpului.

Dimensiuni: Dg = 5,8/3,9 cm; Dt = 2,9/2,2 cm; Dm = 15,3 cm; Ig = 12 cm; It = 14 cm; Im = 53,5 cm. Capacitate: 4 l.

Datare: sec. III-IV e.n. Descoperită la Tulcea, inv. 1078.

Subtipul VI B (Pl. VII, XIII/3-4).

A₁. Argilă cafenie sau roz, zgrunțuroasă, particule negre și maronii (piroxen?).

Gura mică, buza puțin evazată spre exterior, rotunjită; gâtul foarte înalt, cilindric, cu o slabă umflătură la partea superioară; toartele ovale în secțiune, cu două nervuri la partea superioară; umărul ingust, ușor carenat; corpul conic, prelung, se termină cu o bază îngustă inelară.

Dimensiuni medii: Dg = 7/4 cm; Dm = 20/22 cm; Db = 5,6/4,8 cm; Ig = 24 cm; Im = 70 cm.

Datare: a doua jumătate a sec. I e.n. – inceputul sec. II e.n. (Pl. VII/1).

Asemenea amfore s-au descoperit la Histria⁴⁵, Constanța, Mangalia⁴⁶,

B₂. Argila cărămidzie, multă scoică pisată, vopsea albă la exterior.

Gura îngustă, buza răsfrîntă spre exterior, rotunjită; gâtul cilindric, îngust, lat la bază; toartele ovale în secțiune, două nervuri longitudinale la exterior, se prind la 3,5 cm sub buză și cad perpendicular pe umărul puternic rotunjit și îngust; corpul conic are diametrul maxim la punctul de unire cu umărul; baza inelară, înaltă, evazată spre exterior.

Dimensiuni: Dg = 6,3/3,5 cm; Dt = 3,7/2 cm; Dm = 22 cm; Ig = 17 cm; It = 15 cm; Im = 45 cm.

Datare: mijlocul sec. II e.n.

Descoperită la Kapaelia într-o villa rustica⁴⁷, nr. inv. 1100. (Pl. VII/2).

B₃. Argila cafenie-roz, multe particule negre și maronii, cuarț pisat, angobă proprie cu o slabă aderență.

Gura lipsește; gâtul troneonic lărgit la partea inferioară; toartele ovale în secțiune au la exterior două nervuri longitudinale, atașul superior foarte aproape de gură, iar cel inferior deasupra unghialui umărului care este puternic rotunjit; corpul conic, prelung, are diametrul maxim la partea superioară; baza inelară; prelucrarea pare în general destul de neîncercată.

Decor: slabe urme de caneluri pe gât și pe umeri.

Dimensiuni: Dg = 5,1/3,5 cm; Dt = 3,9/2,4 cm; Dm = 19 cm; Db = 6,4/4,3 cm; Ig = 15 cm; It = 16 cm; Im = 54 cm. Capacitate = 5.400 l.

Datare: pare a se data în a doua jumătate a sec. III – inceputul secolului IV e.n. Descoperit în Tulcea, nr. inv. 1077 (Pl. VII/5, XIII/4).

Are analogii în Moldova.⁴⁸

B₄. Argilă cafenie-roz, mică albă și aurie, particule negre și maronii, angobă proprie la exterior.

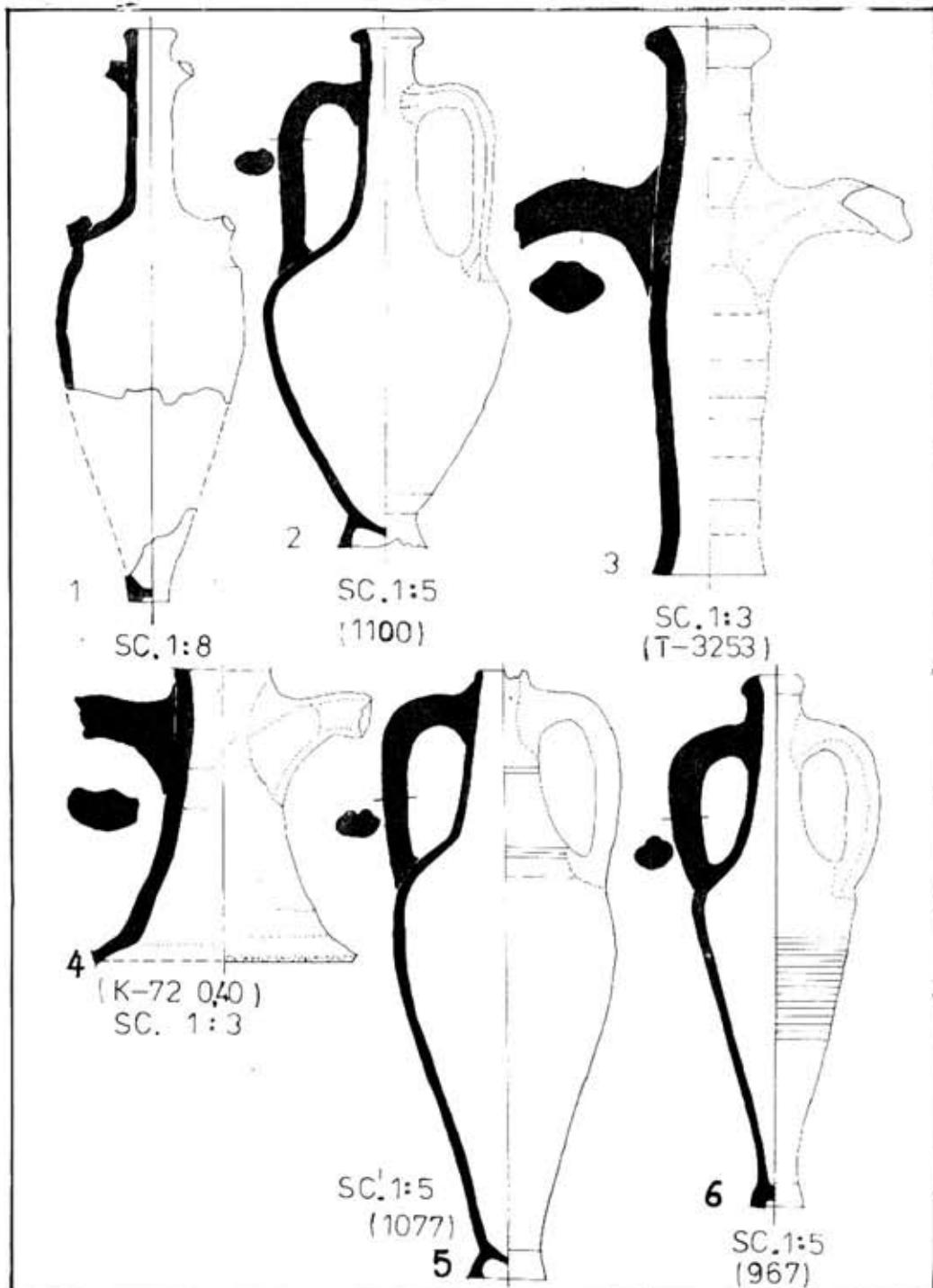
Gura îngustă, buza răsfrîntă spre exterior; gâtul troneonic, lat la bază; toartele rotunde în secțiune au o nervură mediană longitudinală la exterior, se prind la 2 cm, sub buză și deasupra umerilor; acesteia sunt înguști cu unghiu rotunjit; corpul conic se termină cu un picioruș troneonic inelar.

Decor: caneluri înguste la partea superioară a corpului se lătesc spre cea inferioară. Pe gât poartă dipinti.

►
Pl. VII – 1 – HISTRIA – SE. SEC. I P; 2 – KAPAKLIA – SEC. II P; 3 – TROESMIS – ÎNCEPUTUL SEC. II P; 4 – KAPAKLIA – SEC. III P; 5 – TULCEA – SEC. III P; 6 – BEROE – SEC. IV P.

PL. VII – 1 – HISTRIA – LA FIN DU 1er S.N.E.; 2 – KAPAKLIA – IIe S.N.E.; 3 – TROESMIS – LE DÉBUT DU IIe S.N.E.; 4 – KAPAKLIA IIIe S.; 5 – TULCEA – IIIe S.; 6 – BEROE IVe S.

PL. VII – 1 – HISTRIA – LATE 1st CEN.A.D.; 2 – KAPAKLIA – 2nd CEN.A.D.; 3 – TROESMIS – EARLY 2nd CEN.A.D.; 4 – KAPAKLIA – 3rd CEN.A.D.; 5 – TULCEA – 3rd CEN.A.D. 6 – BEROE – 4th CEN.A.D.

Dimensiuni: Dg = 5,6/1,3 cm; Dt = 2,7/2,6 cm; Dm = 14,5 cm; Db = 4,5/2,3 cm; Ig = 15 cm; It = 14,5 cm; Im = 44 cm (Pl. VII/6). Capacitate ~ 1,8 l.

Datare: Descoperită într-un mormânt de sec. IV e.n. în necropolă cetății Berœ⁴⁹, nr. inv. 967.

Gruparea acestor amfore în tipul VI a fost făcută pe baza caracterelor morfologice și texturii argilei asemănătoare. Am considerat însă, că este util să subliniem unele deosebiri prin împărțirea în două subtipuri: A și B. Subtipul A se caracterizează printr-o argilă zgrunțuroasă dar mai mult gălbui, are o sănătire adineță la exteriorul tortii și baza sub formă de picioruș conic. Subtipul B are argila cafenie-roz, tortile au nervuri la exterior iar baza este inelară.

Originile acestui tip nu ne sunt prea clare. Tentantă pare a fi ipoteza originii cosiene a acestor amfore⁵⁰ spre care încină datorită texturii argilei ce pare a fi identică cu cea a amforei de Kos cu toarte bifide. De asemenea, buza este rulată spre exterior, umărul la exemplarele timpurii ale tipului VI este puțin cărenat iar sănătirea mediană longitudinală de la exteriorul toartei vrea să sugereze poate o toartă bifidă falsă. Un alt argument l-ar constitui tipurile de stampile și numele care apar în ele.

În privința răspândirii lor constatăm că tipul VI este întâlnit în același teritoriu în care apar în secolele II—I i.e.n. amforele de Kos gălbui cu toarte bifide. Tipul VI este amfora cea mai răspândită în secolele II—IV e.n. în Muntenia⁵¹, Moldova⁵² și Nordul Mării Negre⁵³.

Deși avem încă unele rezerve asupra originilor acestui tip, evoluția sa ulterioară (sec. II—IV) ne apare mult mai lăptedă. Astfel dacă în a doua jumătate a sec. I e.n. — de cînd par să dateze începuturile acestui tip — avem subtipurile A1 și B1, de dimensiuni relativ mari, în secolele următoare capacitatea recipientelor se reduce, fapt ce duce la lățirea gâtului la bază⁵⁴ și apropierea atașelor superioare ale toartelor de gură. Corpul, începînd cu secolul II p. este decorat cu caneluri. Mai puțin clară pare evoluția amforei în secolele V—VII e.n.

Tipul VII (Pl. VIII/1—2, XIV/1—2)

Argilă cărămizie, dură, mică, particule albe nu prea numeroase, angobă cafenie cu o foarte bună aderență.

Gura lipsește, dar conform unor alte fragmente ceramice (Pl. VIII/2, XIV/2), ea este foarte îngustă, buza înaltă (cca 2—2,5 cm), verticală, subțiată la partea superioară și îngroșată la mijloc, separată printr-o sănătire de gât; toartele sunt plate în secțiune cu două caneluri și o nervură longitudinală la exterior; gâtul tronconic, umărul îngust are un unghi puternic rotunjit, zonă unde corpul atinge și diametrul maxim îngustindu-se spre baza în formă de picioruș, tubular, ușor evazat spre exterior. Execuția este îngrijită. (Pl. VIII/1, XIV/1).

Dimensiuni: Dg = 6,2/4,2 cm; Dt = 4,5/2 cm; Dm = 29 cm; Db = 6,8/4,5 cm; Ig = 16 cm; It = 18 cm; Im = 62 cm; Ib = 4 cm.

Exemplarul are nr. de inv. 4206, provine de la Troesmis de pe un nivel datat cu monede de la Septimius Severus și Elagabalus.

Analogii: Dobrogea⁵⁵ și Grecia⁵⁶.

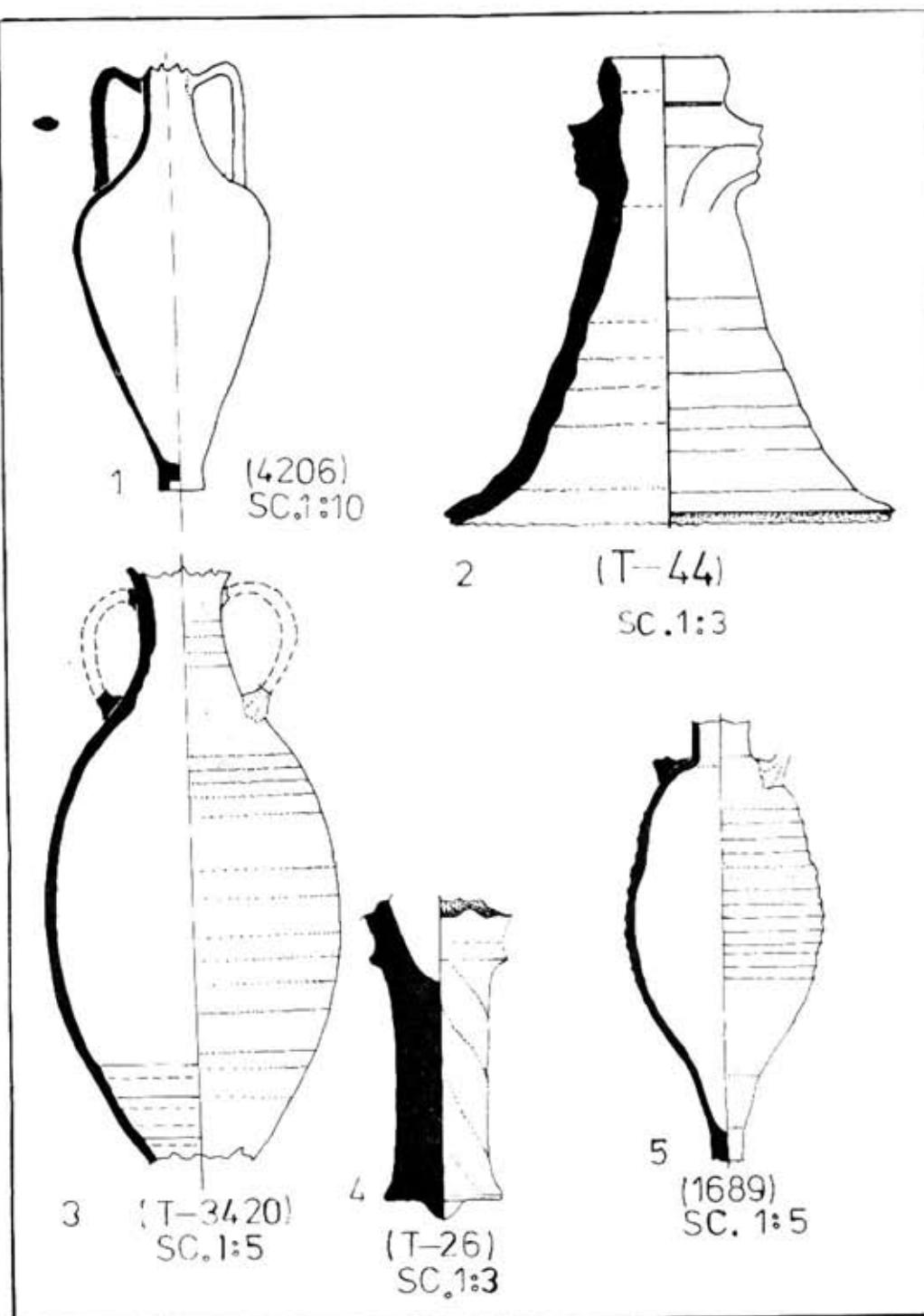
► PL. VIII — 1 — TROESMIS — PRIMUL SFERT AL SEC. III P; 2 — TROESMIS — SECOLUL III P;

3 — TROESMIS — SEC. II—III P; 4 — TROESMIS — SEC. II—III P; 5 — NIFON — SEC. IV—V P.

PL. VIII — 1 — TROESMIS 1st QUART DU IIIe S.N.E.; 2 — TROESMIS IIIe S.; 3 — TROESMIS IIe—IIIe S.; 4 — TROESMIS IIe—IIIe S.; 5 — NIFON IVe—V^e S.

PL. VIII — 1 — TROESMIS — 1st QUART OF THE 2nd CEN.A.D.;

2 — TROESMIS — 3rd. CEN.A.D.; 3 — TROESMIS — 2nd — N.3rd ECA.D.; 4 — TROESMIS — 2nd — 3rd CEN.A.D.; 5 — NIFON — 4th — 5th CEN.A.D.

Originile acestei amfore credem că trebuie să căute în insula Chios. Pasta amforelor de Chios din perioada clasică și elenistică seamănă foarte mult cu cea a exemplarului descris mai sus. De asemenea, forma amforei de Chios romane seamănă cu cea a amforei de Chios din secolele VI – V î.e.n.⁵⁷, teartele sunt ușor suprainălțate, corpul conic, piciorul tubular. Gâtul la exemplarele din perioada romană se îngustează, acesta fiind însă caracteristica generală a amforelor pentru vin din această epocă. Conform inscripției găsite la Athena pe unul dintre astfel de amfore, recipientul pare a fi fost folosit pentru transportul și conservarea vinului⁵⁸.

Tipul VIII (Pl. VIII/3–5, XIV/3–4)

VIII₁. Argilă cărămizie, fină, compactă, mica albă, particule maronii (minereu de fier?), angobă alb-gălbui la exterior cu aderență redusă.

Gura lipsește; gâtul îngust pare evazat la partea superioară; toartele mici, plate în secțiune, se prind de partea superioară a gâtului și deasupra umerilor; trecerea de la gât la corp se face treptată, umărul nefind bine diferențiat; corpul ovoidal, baza lipsește, dar, la fel ca la exemplarele tirzii, pare a se termina într-un picior masiv cilindric ce are la partea sa terminală un mic buton central iar o muchie delimită piciorul de corp (Pl. VIII/4).

Decor: caneluri largi pe corp.

Dimensiuni: Dm = 21,5 cm; Im = 41 cm.

Descoperită întimplător la Troesmis, nr. inv. 3430, în zona de unde provin și majoritatea piciorușelor descrise mai sus.

Datează: sec. II – III e.n., datorită zonei de descoperire.

Tinem să remarcăm abundența acestui tip în zona termelor în contrast cu puținele exemplare ce par a exista la periferia așezării extramuros de la Troesmis. Probabil produsul pe care îl conțineau determină și această amplasare diferită în spațiul așezării a recipientului descris mai sus.

VIII₂. Argila și angoba asemănătoare ca la exemplarul precedent.

Gura și toartele lipsă, dar după atașele inferioare păstrate, acestea sunt plate; umărul pare ușor bombat, corpul ovoidal cu diametrul maxim în partea centrală se îngustează destul de puternic spre bază în formă de picioruș conic.

Decor: caneluri largi pe corp.

Dimensiuni: Dm = 14 cm; Db = 2,4 cm; Im = 32,5 cm; Capacitate = 2 l.

Exemplarul provine din satul Nifon, nr. inv. 1689 (Pl. VIII/5, XIV/4) și se datează probabil în sec. IV – V e.n., recipiente identice fiind descoperite în mai multe locuri din Dobrogea⁵⁹.

Amfora descoperită la Troesmis pare a fi cel mai timpuriu exemplar al acestui tip din Dobrogea.

Origine samiană?⁶⁰

Tipul IX (Pl. X/3, XII/4)

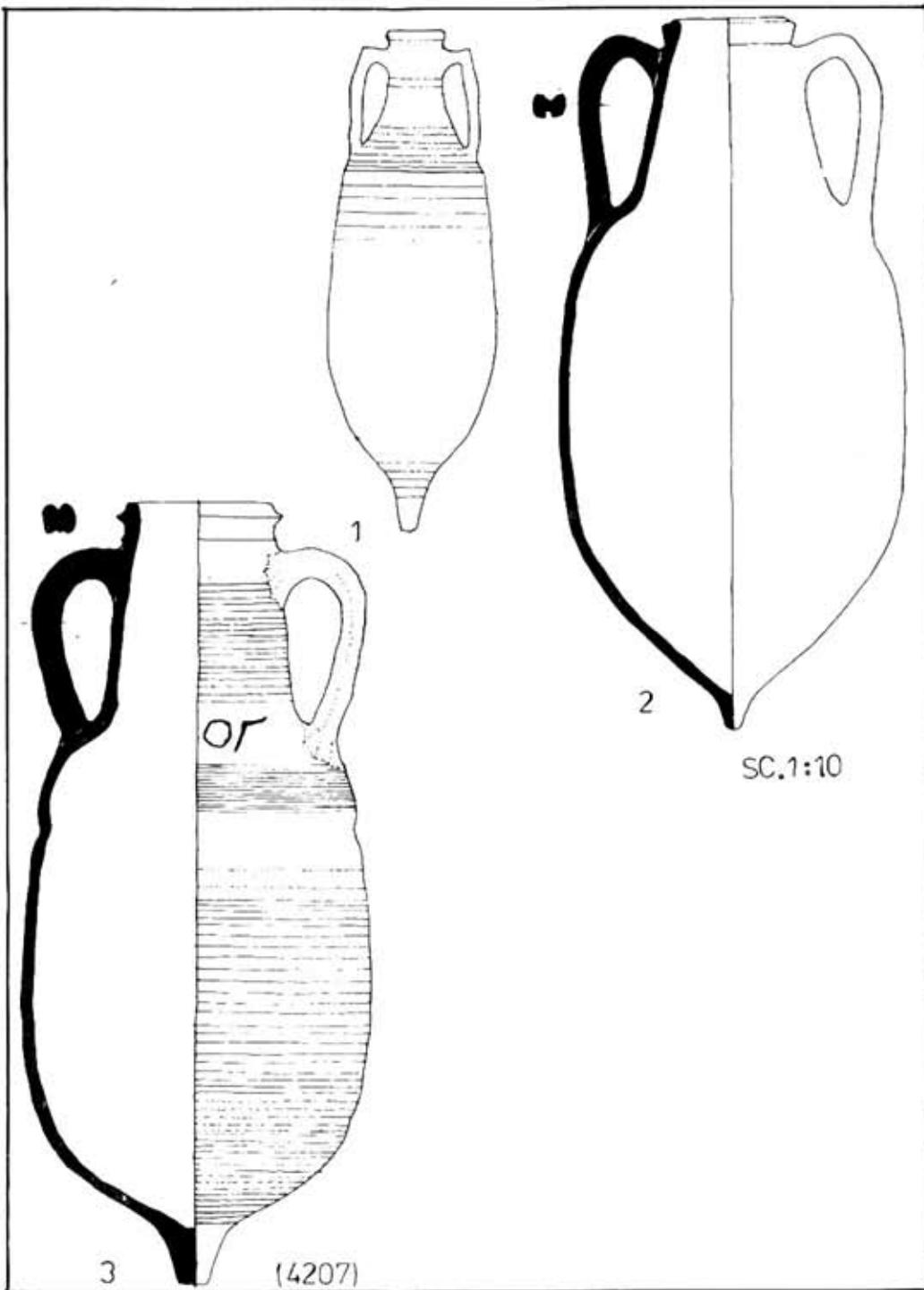
Argilă roșcată, dură, multe particule maronii, angobă albă la exterior.

Gura îngustă, buza testă oblic deasupra, răsfrântă spre exterior, separată printr-o sănuitire largă de gâtul înalt, cilindric, ușor lărgit la partea superioară; toartele ovale în secțiune, mici, puternic arcuite, se prind de mijlocul gâtului și deasupra umerilor; lipsește corpul și partea inferioară.

►
PL. IX – 1 – ATHENA – SEC. I P; 2 – OLBIA – SEC. II–III P; 3 – GRECI – SEC. II–III P.

PL. IX – 1 – ATHÈNES 1er S.N.E.; 2 – OLBIA IIe – IIIe S.; 3 – GRECI – IIe – IIIe S.

PL. IX – 1 – ATHENA – 1st CEN.A.D.; 2 – OLBIA 2nd – 3rd CEN.A.D.; 3 – GRECI – 2nd – 3rd CEN.A.D.;

Decor: caneluri largi pe gât.

Dimensiuni: Dg = 8/5,2 cm; Dt = 2,7/1,6 cm; Ig = 13 cm; It = 17 cm.

Descoperit întimplător la Troesmis, nr. inv. T-3256.

Analogii: Bulgaria, Oltenia, Sudul URSS⁶¹.

Datare: sec. IV-V p.

Tipul X (Pl. X/2, XV/1)

Argilă roșie, dură, multe paie de mica aurie, angobă proprie.

Gura largă, buza rulată spre exterior ca un manșon; gâtul înalt, cilindric, lățit la bază; toartele mari, ovale în secțiune, se prind sub buză și deasupra umărului care este larg și puternic rotunjtit; corpul conic se termină într-un picior conic proeminent, masiv; finisare grosolană.

Dimensiuni: Dg = 12,5/7,5 cm; Dt = 5/4 cm; Dm = 48 cm; Ig = 20 cm; It = 27 cm; Im = 98 cm.

Datare: sec. II e.n.

Descoperită întimplător la Troesmis, nr. inv. 2019.

La Troesmis, acest tip apare în proporție destul de mare și numai pe nivelele din sec. II e.n. În Dobrogea a mai fost descoperită la Constanța, Nuntași, Straja⁶², tipul fiind cunoscut și în Nordul Mării Negre unde este datat în secolele II-III e.n.⁶³

Amfora ar putea fi un produs istro-pontic.

Tipul XI (Pl. IX/1-3, XV/2)

Argila roșie-cărămizie, fină, dură, paie de mica aurie, particule de calcar, angobă proprie.

Gura foarte largă, buza îngrosată spre exterior are marginea exterioară ascuțită; gâtul tronconic, larg la bază; toartele dreptunghiulare în secțiune, cu ește o brazdă adincă la exterior și interior, massive, se prind sub buză și deasupra umărului; corpul ovoidal are o strangulare la partea superioară – poate cu scop funcțional, largindu-se puțin spre partea inferioară, se termină cu un picior masiv conic.

Decor: pe gât și pe partea inferioară a corpului are caneluri largi iar pe partea superioară a corpului prezintă striuri ascuțite. Pe umăr, un dipint: OF

Dimensiuni: Dg = 30/22 cm; Dt = 7/6 cm; Dm = 62 cm; Ig = circa 33 cm; It = 35 cm; Im = 138 cm.

Descoperit în comuna Greici, nr. inv. 4207, într-o așezare rurală sau villa rustica ce făcea parte în antichitate din teritoriul municipiului Troesmis (Pl. IX/3, XV/2).

Datare: sec. II-III e.n.

Fragmente din acest tip de amforă s-au mai descoperit într-o așezare rurală din aceeași epocă la Slava Cercheză în teritoriul cetății Ibida.

Analogii: Pavlichei, Tomis⁶⁴, Histria⁶⁵, Nordul Mării Negre⁶⁶.

Originile acestui tip probabil că trebuiesc căutate în amfora numită de V. Graec⁶⁷ Pseudo-Kos, din argilă roșie cu toarte bifide și slabe caneluri pe gât și partea superioară a corpului datată în sec. I e.n. (Pl. IX/1)

Dimensiunile mari ale recipientului ne fac să credem că este un produs local.

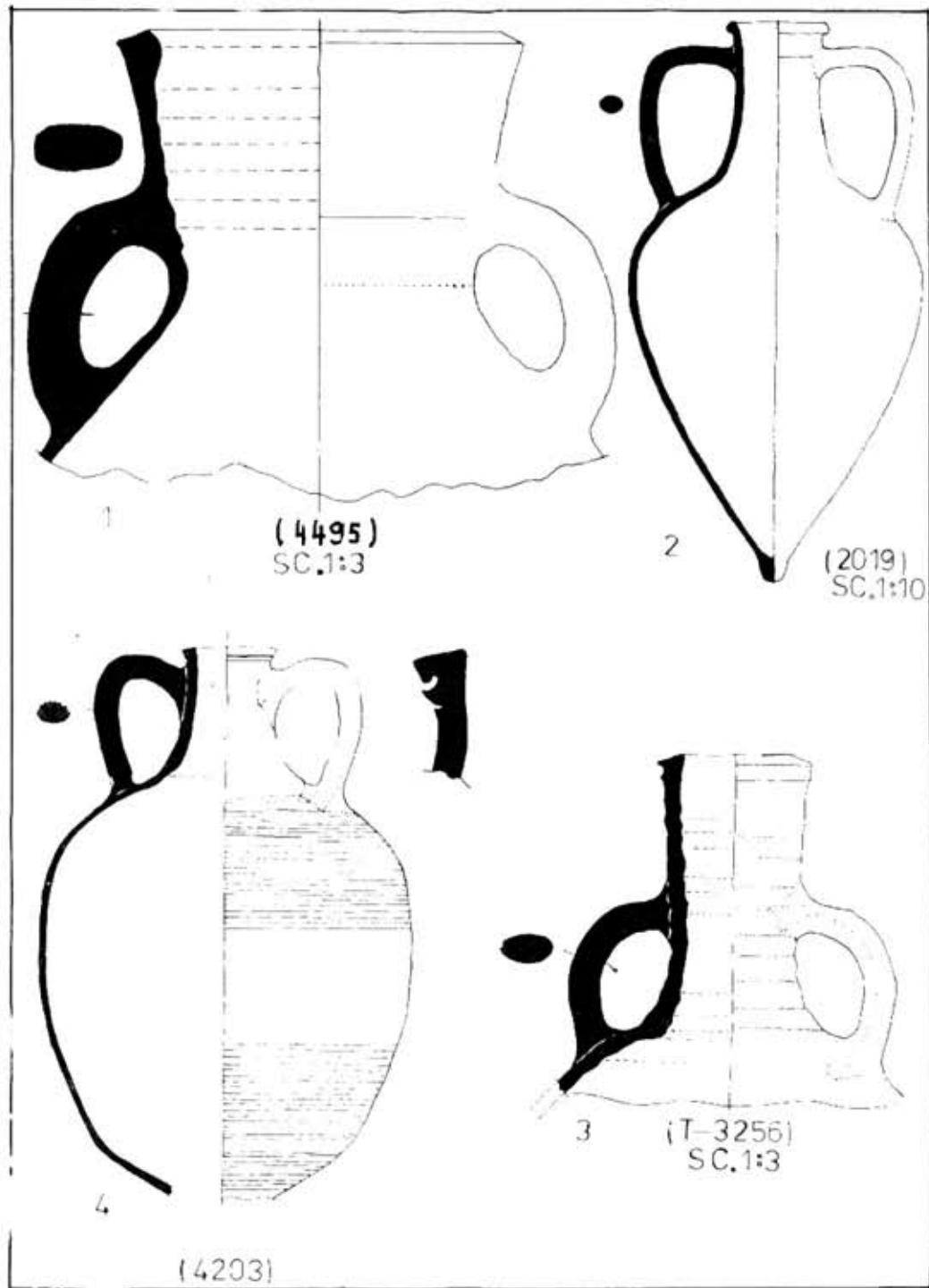
Tipul XII (Pl. X/4, XV/3)

Argila roșie, dură, compactă, mica albă, particule de cuarț foarte fin, angobă proprie.

► PL. X - 1 - TROESMIS - SEC. II-III P; 2 - TROESMIS - SEC. II P; 3 - TROESMIS - SEC. IV P; 4 - AGIGHIOL - SEC. III P.

PL. X - 1 - TROESMIS IIe-IIIe S.; 2 - TROESMIS IIe S.; 3 - TROESMIS IIIe S.; 4 - AGIGHIOL IIIe S.

PL. X - 1 - TROESMIS - 2nd - 3rd CEN.A.D.; 2 - TROESMIS 2nd - CEN.A.D.; 3 - TROESMIS 3rd - CEN.A.D.; 4 - AGIGHIOL - 3rd CEN.A.D.

Gura largă cu buza răsfrântă spre exterior prezintă două sănături puternice ca niște jghiaburi; gâtul cilindric se lărgește spre partea inferioară; toartele ovale în secțiune, au la exterior 5-6 caneluri longitudinale; umărul larg, puternic rotunjit; corpul ovoidal se îngustează brusc spre partea inferioară; baza recipientului lipsește.

Decor: caneluri largi la partea superioară și inferioară a corpului.

Datare: probabil sec. III p.

Dimensiuni: Dg = 17/12 cm; Dt = 6/5 cm; Dm = 66 cm; Ig = 23 cm; It = 25 cm; Ip = 97 cm.

Exemplarul provine din comuna Agighiol, nr. inv. 4203.

Analogii: Nordul Mării Negre⁶⁸, Athena⁶⁹.

Originile acestui tip se pare că trebuie să căutate tot în bazinul Mediteranei Orientale⁷⁰.

Tipul XIII (Pl. X/1, XV/4)

Argilă cafenie, foarte fină, moale, nisipoasă, mică albă, argobă proprie.

Gura largă, buza trapezoidală în secțiune cu o ușoară sănătire deasupra, trăsă puțin spre interior; gâtul în formă de pâlnie, îngustat la partea inferioară; toartele ovale în secțiune, mici, puternic arenațe; unerii abrupti; corpul lipsește; baza este în formă de buton masiv, adăugat ulterior ca un dop.

Decor: fragmentele de pansă ale vasului au caneluri slabe, regulat aplatizate.

Dimensiuni: Dg = 21/17 cm; Dt = 4,5/2,5 cm; Ig = 14,5 cm; It = circa 11 cm; Ip = 23 cm.

Datare: descoperită la Troesmis, nr. inv. 4495, pe un nivel din prima jumătate a sec. III e.n.

Analogii: Oltenia⁷¹.

Proveniența acestei amfore poate fi locală.

★

În urma acestei prezentări preliminare a amforelor din zona nord-dobrogeană, credem că se impun cîteva concluzii, unele doar ipoteze de lucru, ce urmează a fi verificate prin cercetările viitoare.

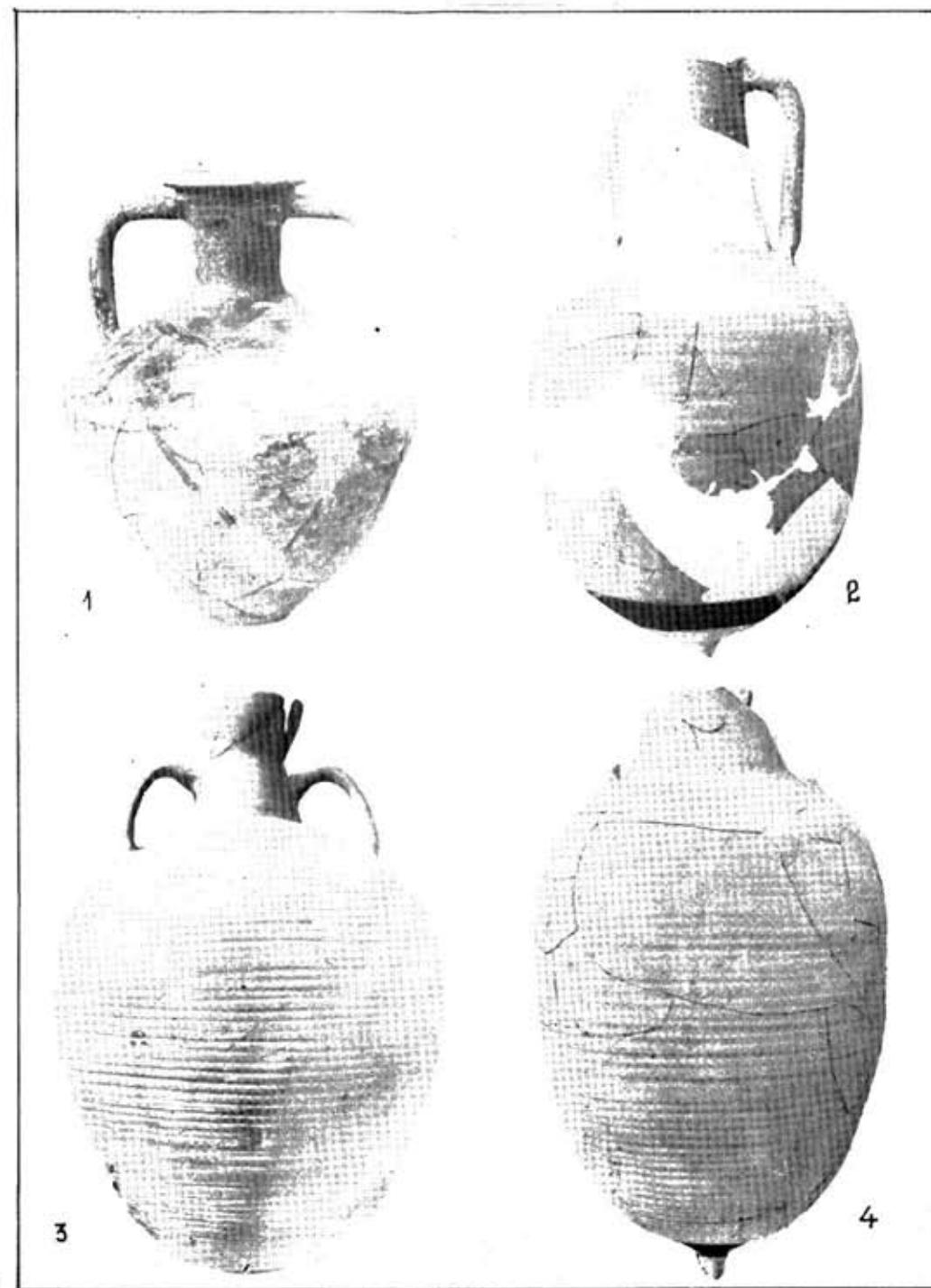
O primă constatare este aceea a continuării unor vechi tradiții comerciale a zonei istro-pontică cu centrele grecești egeeene, Rhodos, Chios, Samos și îndeosebi insula Kos. În Kos este foarte probabil că funcționau ateliere ceramice care deserveau cu amfore, fie pe producătorii cosiene, fie pe cei din zonele învecinate, fapt ce explică probabil și apariția destul de rară a stampilelor pe amforele cosiene. Insula Kos era renumită în antichitate prin producția viticolă deosebit de abundentă, vinul cosian fiind faimos și foarte ieftin⁷². În afara unor artizani foarte buni, în Kos este posibil să fi existat degresanți și o argilă de calitate, elemente de primă importanță pentru fabricarea amforelor.

În lumina celor expuse mai sus credem că nu trebuie să ne mirăm faptul că în anul 536 Iustinian crează așa-numita *quaestura exercitus* în care erau incorporate Caria, Rhodos, Cipru, Cicladele și provinciile de la Dunărea de Jos, Moesia Inferior și Scythia Minor⁷³. Această măsură administrativă este, după părerea noastră, o sanctiune de

►
PL. XI — 1 — TROESMIS — SEC. II P; 2 — AEGYSSUS — SEC. II P; 3 — HORIA — SEC. II P; 4 — NORDUL DOBROGEI — SEC. III P.

PL. XI — 1 — TROESMIS IIe S.; 2 — AEGYSSUS IIe S.; 3 — HORIA IIe S.; 4 — LE NORD DE LA DOBROUDJA IIIe S.

PL. XI — 1 — TROESMIS — 2nd CEN.A.D.; 2 — AEGYSSUS — 2nd CEN.A.D.; 3 — HORIA — 2nd CEN.A.D.; 4 — NORTH DOBROUDJA — 3rd CEN.A.D.

XI

jure a unei situații ce exista *de facto*, legiferare ce se impunea acum și datorită sărăcierii provinciilor dunărene din cauza deselor invaziilor nord dunărene, a obligațiilor de întreținere a trupelor militare mereu concentrate în aceste provincii de graniță. Pauperizarea provinciilor de la Dunărea de Jos face că acestea să nu mai fie un partener rezonabil pentru producătorii din Sud-Vestul Asiei Mici ceea ce a determinat o reducere a exporturilor spre zona istro-pontică. Astfel se explică și intervenția împăratului Anastasius I care a decretat în anul 505 vinzarea forțată a mărfurilor alimentare la prețuri inferioare fixate de stat, aceasta din cauză că țărani sărăciti nu mai puteau plăti *annona*, precum și măsura administrativă a lui Iustinian arătată mai sus⁷⁴.

Din situația prezentată în rindurile anterioare, credem că trebuie să avem rezerve asupra unei producții de amfore. O producție locală de ceramică a existat, dar ea se rezuma în primul rînd la ceramica de uz comun, pentru bucătărie, pentru servitul mesei, tigle, cărămizi etc. Amforele aveau un scop strict utilitar trebuind să se transporte și să se conserve în ele un anumit produs⁷⁵. Cind vorbim de o producție locală de amfore trebuie să ne gîndim în primul rînd la produsele care se puteau realiza în ținutul istro-pontic și dacă se putea obține o supraproducție care să poată fi exportată. După opinia noastră în această zonă eventualele produse care s-ar fi putut exporta erau peștele și mierea de albine. În perioada de care ne ocupăm se înregistrează o creștere demografică iar ținutul este plin de unități militare astfel că cu greu se putea realiza o mare producție care să poată fi exportată. Dacă într-adevăr există o corelație între mărfa și amforă, formele conice fiind pentru ulei, ovoidale pentru vin și globulare-piriforme pentru cereale și pește⁷⁶, atunci din tipurile prezentate mai sus, patru ar fi pentru ulei (tipurile II, III, IV, VI), patru pentru vin (V, VII, VIII, IX), patru pentru cereale sau pește (X, XI, XII, XIII). Ca producție locală de amfore, anii avea tipul I care, după cum arătam mai sus, putea avea multiple întrebunțări, precum și tipurile de mari dimensiuni care puteau servi pentru conservarea și transportul cerealelor și a peștelui. Aceste amfore chiar dacă sunt produse locale, au origini în Bazinul Mediteranei Orientale.

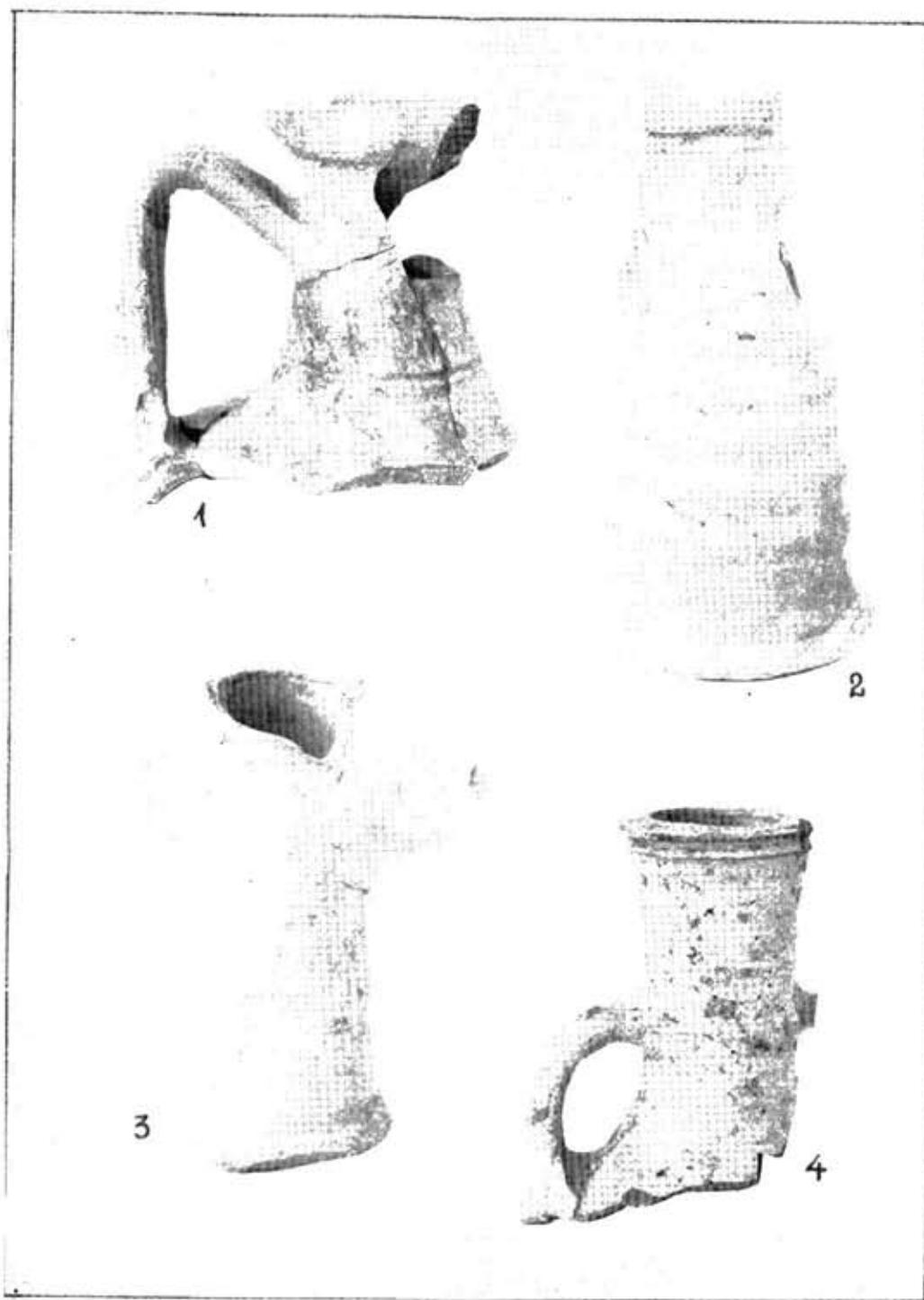
În legătură cu amforele de mari dimensiuni ținem să menționăm că, deocamdată numai pentru tipul XII s-a surprins o evoluție în secolele IV—VI, celelalte par să se opreasă în secolul III e.n. De asemenea, în sondajul de la Troesmis, efectuat în așezarea extramuros din secolele II—III, nu am surprins nici un chiup (*dolium*) de mari dimensiuni pentru păstrarea cerealelor; este posibil că în secolele II—III să fi fost utilizate mai mult amforele de mari dimensiuni pentru păstrarea cerealelor iar începând cu sfîrșitul sec. III — începutul sec. IV e.n. să ia amploare folosirea chiupurilor, așa cum pare să ateste marele număr de *dolia* descoperite în așezările rurale și urbane din Dobrogea⁷⁷. O altă observație se referă la dimensiunile recipientelor care se mențin în general constante, micșorări ale capacitaților înregistrând doar tipurile VI și VIII.

În contextul relațiilor tradiționale ale ținutului istro-pontic cu centrele din Bazinul Mediteranei Orientale, nu lipsită de semnificație ni se pare și așezarea Legiunii a V-a Macedonica la Troesmis, unitate militară care pare că și avea zona de recrutare în Asia Mică⁷⁸.

PL. XII — 1 — TROESMIS — SEC. II P; 2 — TROESMIS — SEC. II—III P; 3 — TROESMIS — SEC. II P; 4 — TROESMIS — SEC. IV P.

PL. XII — 1 — TROESMIS IIe S.; 2 — TROESMIS IIe—IIIe S.; 3 — TROESMIS IIe S.; 4 — TROESMIS IIIe S.

PL. XII — 1 — TROESMIS — 2nd CEN.A.D.; 2 — TROESMIS — 2rd — 3rd CEN.A.D.; 3 — TROESMIS — 2nd CEN.A.D.; 4 — TROESMIS — 3rd CEN.A.D.

Se urvine să menționăm și deosebita activitate economică a orașelor dunărene printre care Troesmis și Noviodunum ocupau locuri de frunte, orașe ce erau și puncte de tranzit a mărfurilor sudice către ținuturile nord-dunărene.

O mare importanță trebuie acordată cartării tipurilor de amfore, precum și a celorlalte categorii ceramice descoperite într-o așezare așa cum de exemplu este așezarea extramuros de la Troesmis. Astfel amforele de tip II, V și VIII apar frecvent în zona termelor și foarte puțin la periferia așezării, fapt ce constituie un indiciu al calității produsului conținut.

Sperăm ca prin acest studiu să întregim clasificările făcute pentru amforele romane din partea orientală a Imperiului Roman, recipiente mai puțin ceteate în comparație cu cele din partea occidentală. Numai printr-o studiere și o publicare corespunzătoare se pot face progrese în alcătuirea unei clasificări ferme a amforelor care să devină un util instrument de lucru în datarea siturilor antice, în cercetarea originii și importanței curentelor comerciale.

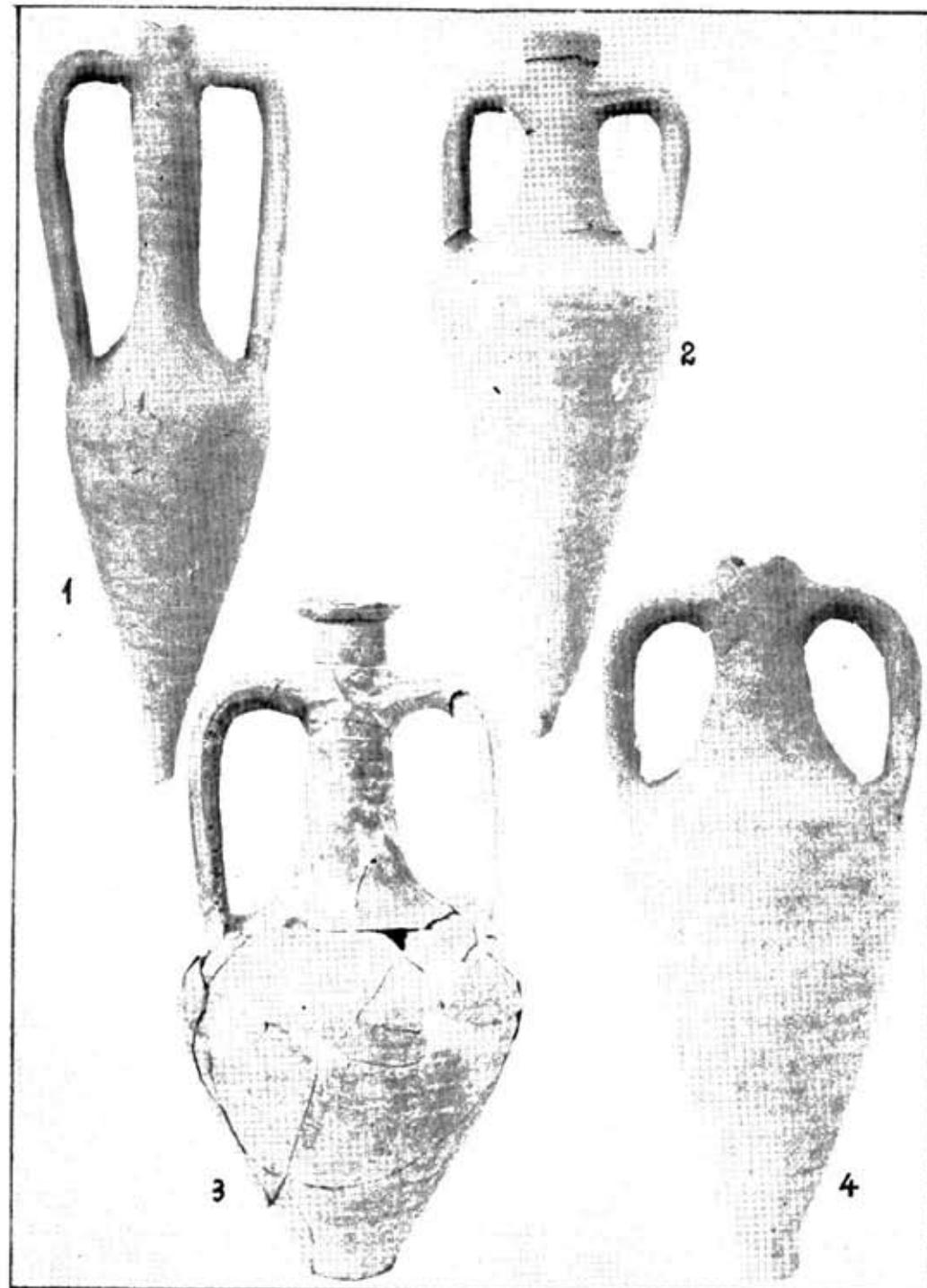
NOTE

1. În anul 1977 un colectiv de arheologi ai muzeului tulcean, condus de Simion Gavrilă a efectuat o săpătură de salvare la Troesmis. S-au practicat o serie de casete de 2, 5/3,5 m. pe un traseu lung de 900 m; pe vastul platou nordic de la Iglița s-a identificat așezarea extramuros a municipiului Troesmis datată între începutul sec. II și prima jumătate a sec. III e.n. sectorul a cărui răspundere ne-a revenit.
2. Tinem să aducem și pe această cale mulțumirile noastre colegilor G. Simion și V. H. Bauman pentru materialele inedite puse la dispoziție.
3. Em. Condurachi, *Histria*, I, 1954, p. 451; A. Rădulescu, *Amfore cu inscripții de la edificiul roman cu mozaic din Tomis*, în Pontica, 6, 1973, p. 193; C. Scarpan, *Ceramica romano-bizantină de la Sacidava*, în Pontica, 8, 1975, p. 363; Idem, *Origini și linii evolutive în ceramica romano-bizantină (sec. IV - VIII) din spațiul mediteranean și parțial, în Pontica*, 9, 1976, p. 153; Idem, *Contribution à la connaissance de certains types céramiques romano-byzantins (IVe - VIIe siècles) dans l'espace istro-pontique*, în Dacia, N.S., XXI, 1977; A. Rădulescu, *Amfore romane și romano-bizantine din Secchia Minor*, în Pontica, 9, 1976, p. 99; Gh. Popilian, *Ceramica română din Olteț*, Craiova, 1976.
4. I. Ciangova, *Izvestija*, Sofia, 22, 1959, p. 243; B. Böttger, *Die Keramikfunde....*

PL. XIII — 1 — DINOGETIA — SF. SEC. I P; 2 — TULCEA — SEC. III P; 3 — KAPAKLIA — SEC. III P; 4 — TULCEA — SEC. III P.

PL. XIII — 1 — DINOGETIA — LA FIN DU Ier S.N.È.; 2 — TULCEA — IIIe S.; 3 — KAPAKLIA — IIIe S.; 4 — TULCEA — IIIe S.

PL. XIII — 1 — DINOGETIA — LATE 1st CEN.A.D.; 2 — TULCEA — 3rd CEN.A.D.; 3 — KAPAKLIA — 3rd CEN.A.D.; 4 — TULCEA — 3rd CEN.A.D.

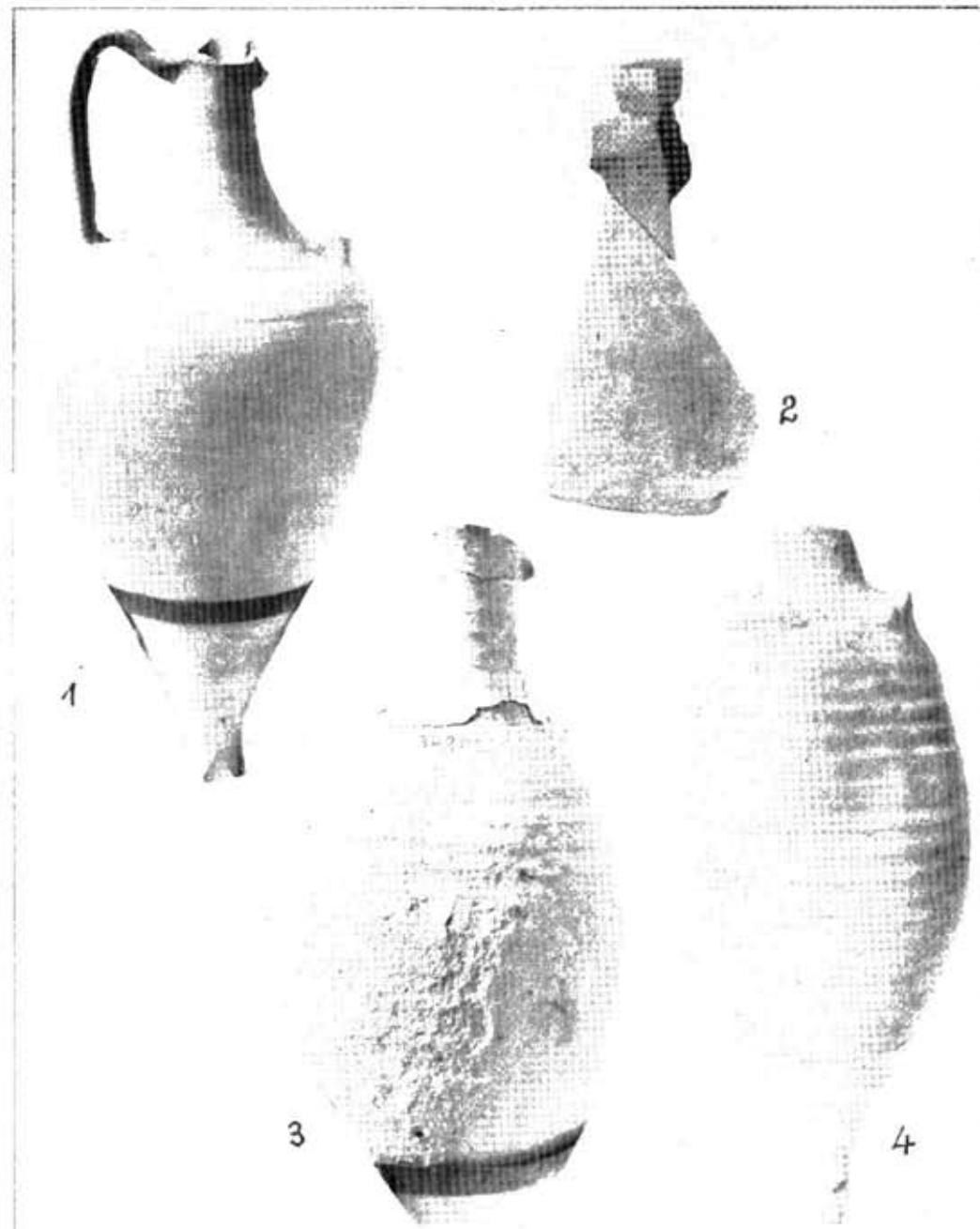

- înălțimea păstrată; dimensiunile sunt date în centimetri.
8. N. Lamboglia, *Sulla cronologia delle amfore romane di età repubblicana (II-I secolo A.C.)*, în Rivista di Studi Liguri, XXI, 3-4, 1955, p. 267; în acest articol am folosit următoarele reduceri: pentru recipiente mai mari de 60 cm, sc. 1:10, pentru cele mai mici de 60 cm, sc. 1:5, pentru fragment de amforă (git sau baza), sc. 1:3. Aceea unde, pentru a completa evoluția tipurilor de amforă, am folosit fotografii sau desene din diverse publicații, le-am redus sau mărit la scara standard urâtă mai sus. Desenele au fost executate de arhitectii Bârnică Teodor și Cornea Ion.
 9. Exemplarul reprobus a fost descoperit la Dinogetia, SCIV, I-2, 1933, p. 264, fig. 24/1; apare și la Tomis, cf. A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 102, pl. II-1-1a; la Troesmis apar mai multe fragmente de torti torsionate dar nu am putut reconstitui nici un exemplar.
 10. Informație de la V. H. Bauman, inedită.
 11. F. Benoit, *Gallia*, XX, 1962, p. 161, fig. 36.
 12. H. S. Robinson, *op. cit.*, pl. 29, M, 47, pl. 22, 58, M₉₀.
 13. L. Ghetov, *Mughilni poigradzani pri s. Dolno Sahraze, Starozagorsko*, în Bulletin de l'Institut archéologique près l'Academie des Sciences de Bulgarie, XXVIII, 1965, p. 205, fig. 3; P. Alexandrescu, *Necropola funiculară*, în Histria, II, 1966, p. 221, XXX, p. 82, precum și nota 9; exemplarul are o bază inelară puternic reliefată deosebindu-se puțin de exemplarul de la Troesmis, dar acest lucru se datorează poate unui alt centru de producție și unei datări mai timpurii; exemplarul se datează la începutul sec. IV a. d. caracterele sale morfologice sunt foarte asemănătoare cu cele ale recipientelor dobrogene, din sec. II e.n.
 14. KS, Kiev, 10, 1960, p. 95, fig. 6; A. V. Burakov, *op. cit.*, pl. II-1.
 15. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 278, fig. 17, 18, tip XIII; p. 283, fig. 26, tip. XXI; după opinia noastră cele două tipuri nu sunt decit subtipurile același tip, mai precis subtipurile A și B ale tipului I de la noi.
 16. A. Grenier, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, în Dechelette
 - VI, Archéologie gallo-romaine, Paris, 1934, p. 638.
 17. Informație de la Al. Suciu.
 - 17 bis. Analogie la Athene, H. S. Robinson, *op. cit.*, p. 68, K 109, pl. 15, insă argila diferă.
 18. Sacidava: C. Scorpan, *Săpăturile arheologice de la Sacidava*, Pontica VI, 1973, fig. 38-3, datează greșit, după părerea noastră, teatru în sec. V e.n.; Durostorum: D. Tudor, *Imperial de criză de autodetinere în provincia Italică*, Apulum, VII, 1968, p. 393, fig. 2, nu impărtășim insă ipoteza originii „pe ecastele dalmatiene sau valea Dunării mijlocii” a acestui tip de amforă care au *tituli pati*. Inscripțiile cu litere latine executate cu vopsea, dar cu capacitatea indicată în litere greci, sunt confirmări efectuate la punctele vamale și care nu trebuie luate în considerație atunci cind cercetăm originile unei amfore.
 19. V. H. Bauman, *Pence*, IV, 1975, p. 68, pl. VI-12.
 20. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 40-43, pl. XV/195-200; M. Coja, *Materiale*, VI, 1959, p. 287-288, fig. 9/1.
 21. V. Grace, *op. cit.*, fig. 37; G. Kapitan, *Le amphore du relitto romano di Capo Ognina (Sicilia)*, în Recherches sur les amphores romaines, Collection de l'école française de Rome, 10, Roma, 1972, p. 250, fig. 11; A. V. Kropotkin, *op. cit.*, fig. 32/6, 34/3.
 22. E. A. Staerman, *Keramicheskie Klejma iz Tiri*, KS, 36, 1951, p. 42.
 23. D. Tudor, *op. cit.*, p. 398; Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 139.
 24. *Op. cit.*, p. 275, fig. 10.
 25. M. H. Callender, *Roman Amphoras*, Londra, 1965, p. XI-X; B. Böttger, *op. cit.*, p. 131.
 26. E. M. Staerman, *op. cit.*, loc. cit.
 27. A. Rădulescu, Pontica, VI, 1973, p. 205.
 28. G. F. Bass, *Underwater Excavations at Yassi-Ada: I Byzantine Shipwreck*, în AA, 1962, 3.
 29. I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 114, pl. 33/79; V. A. Gaidukevici, MIA, 85, p. 168, fig. 26; Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 41, pl. 15/201; B. Sultanov, *Izvestija*, Tirmovo, 1964, p. 63, fig. 10; G. Kuzmanov, *op. cit.*, p. 16, tip. VII; C. Scorpan, Pontica, VIII, 1975, p. 267, pl. 1, 1-3.
 30. H. S. Robinson, *op. cit.*, K-113, pl. 45;

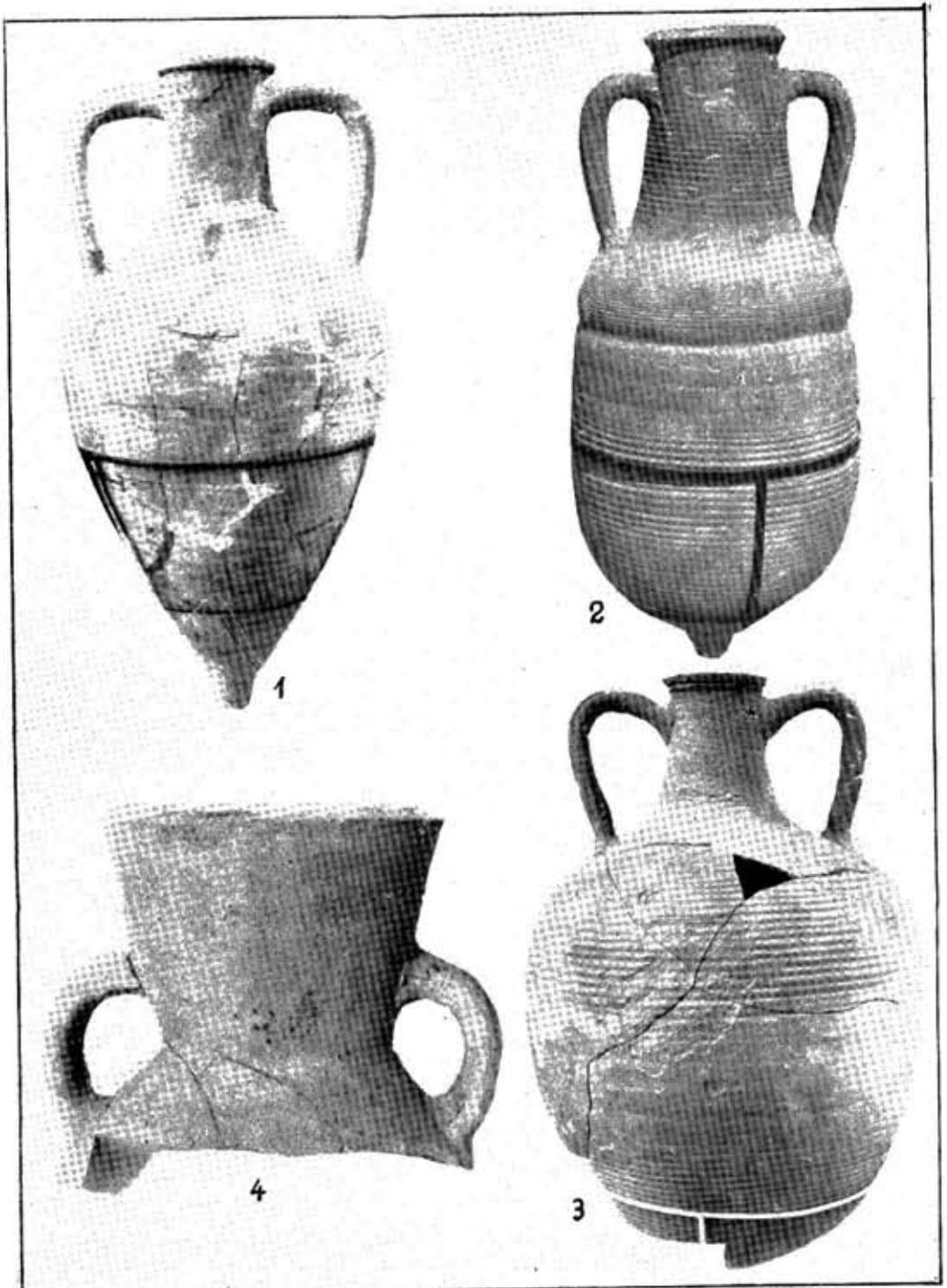
PL. XIV - 1 - TROESMIS - PRIMUL SFERT AL SEC. III P; 2 - TROESMIS - SEC. III P; 3 - TROESMIS - SEC. II-III P; 4 - NIFON - SEC. IV-V P.

PL. XIV - 1 - TROESMIS 1er QUART DU IIIe S.; 2 - TROESMIS IIIe S.; 3 - TROESMIS IIe-IIIe S.; 4 - NIFON IVe-V^e S.

PL. XIV - 1 - TROESMIS - 1st QUARTER OF THE 3rd CEN.A.D.; 2 - TROESMIS - 3rd CEN.A.D.; 3 - TROESMIS 2nd - 3rd CEN.A.D.; 4 - NIFON 4th - 5th CEN.A.D.

XIV

XV

- M-237, pl. 28; M-274, pl. 29; M-303, pl. 31; V. Grace, *op. cit.*, fig. 37.
31. F. Benoit, *Nouvelles épaves de Provence*, Gallia, XX, 1962, fasc. 1, p. 166, fig. 48; G. Kapitán, *op. cit.*, p. 248, fig. 4.
 32. H. S. Robinson, *op. cit.*, M-303, pl. 31.
 33. C. Scorpan, Dacia, XXI, 1977, p. 269, fig. 1.
 34. S. Fischer-Ch. McEown, *Jerash-Gerasa, 1930*, in Annual American Schools of Oriental Research, XI, 1929-1930, p. 32, apud Cl. Panelli, *Stratigrafie delle fornaci... in Recherches sur les Amphores romaines*, Roma, 1972.
 35. V. Grace, *Sovian Amphoras*, Hesperia, XL, 1971, nota 51.
 36. Cl. Panelli, *op. cit.*, p. 91.
 37. V. F. Gaidukevici, *op. cit.*, p. 168.
 38. H. S. Robinson, *op. cit.*, pl. 3, F. 94.
 39. V. Grace, *Amphoras...*, fig. 62.
 40. Gallia, XXVII, 1969, fasc. 2, p. 469, fig. 7.
 41. C. F. C. Hawkes și M. R. Hull, *Cannabalia*, Oxford, 1947, tip. 184.
 42. S. Loescheke, *Keramische Funde in Haltern*, in Mitt. des Altertums Kommission für Westfalen, V, 1909, tip. 67; E. Gose, *Gefäßtypen der römischen Keramik im Rheinland*, in Bonner Jahrbücher, Supplement, 1, 1950, forma 436.
 43. M. H. Callender, *op. cit.*, p. XX, pl. III b.
 44. M. Vegas, *Cerámica romana del Mediterráneo occidental*, Barcelona, 1973, p. 127, tip. 51-b, fig. 45/3.
 45. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 198, 206, p. 99 XXN_{6,7,8}, pl. 79/XVI.
 46. A. Rădulescu, Pontica, 9, 1976, p. 10, pl. I/2, 2a, pl. I/3, 3a.
 47. Informație de la V. H. Baumann.
 48. Exemplar asemănător în Moldova, cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 90, pl. CLVII/1.
 49. Informație de la P. Aurelian căruia îi mulțumim și cu această ocazie; în prezent se află în colecția muzeului tulecan, nr. de inv. 967.
 50. E. A. Staerman, *op. cit.*, p. 40; autoarea stabileste originea costină a tipului acesta pe bază de antroponime și tip de stampilă.
 51. B. Mitrea și C. Preda, *Necropole din sec. al IV-lea e.n. în Muntenia*, Ed. Acad., București, 1966, fig. 89/3, 140/1, 237/1, 265/3; Gh. Dincun, *Tigror, necropola din*

PL. XV — 1 — TROESMIS — SEC. II P; 2 — GRECI — SEC. II-III P; 3 — AGIGHIOL — SEC. III P; 4 — TROESMIS — SEC. II-III P.

PL. XV — 1 — TROESMIS — IIe S.; 2 — GRECI — IIe-IIIe S.; 3 — AGIGHIOL — IIIe S.; 4 — TROESMIS — IIe-IIIe S.

PL. XV — 1 — TROESMIS — 2nd CEN.A.D.; 2 — GRECI 2nd — 3rd CEN.A.D.; 3 — AGIGHIOL — 3rd CEN.A.D.; 4 — TROESMIS — 2nd — 3rd CEN.A.D.

sec. III-IV e.n. Ed. Acad., București, 1965, p. 276, pl. CXCVI/1.

52. R. Vulpe, *Săpăturile de la Paiceni din anul 1949*, Materiale, 1, 1953, p. 290, fig. 79; S. Sanie, *Două mici depozite de amfore romane descoperite în Moldova*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 345; S. Sanie, *Importuri celtice și romane în cîteva cetăți și așezări dacice din Moldova*, SCIV, 24, 1973, 3, p. 419; Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 90, pl. CLVI—CLVIII; S. Teodoru, *Săpăturile de la Cucerani (jud. Botiza)*, Arh. Moldovei, 8, 1975, p. 150, fig. 41/1-7, 43/1-6; V. Capitănn, *Cetățuia dacică de la Rădătâni*, în Carpica, VIII, 1976, p. 59, unde, după părerea noastră, se surprinde evoluția sugerată de noi pentru tipul VI; sec. II e.n., amforă de Kos cu stampilă, sec. I e.n., amforă așa-zisă „Pseudo Kos” dar care după noi are originea tot în Kos, sec. I e.n. — începutul sec. II e.n., amfore de tipul VI.

53. L. B. Zeest, *op. cit.*, p. 110, pl. XXVIII, 64, p. 117, pl. XXXVII, 91, 92, 93; V.V. Kropotkin, *op. cit.*, fig. 31/1—5; A. V. Burakov, *op. cit.*, pl. II/2.

54. O opinie asemănătoare exprima și Ștefan Sanie, *op. cit.*, p. 349.

55. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 278, fig. 16, unde prezintă întreaga evoluție a tipului.

56. Robinson, *op. cit.*, J₂, J₂₁, pl. 11.

57. V. Grace, *op. cit.*, fig. 44.

58. Robinson, *op. cit.*, p. 51, J₂.

59. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 272, fig. 6, tip. IV.

60. Multumim colegului W. Hautum din Bonn care ne-a pus în dispoziție desenele amforelor descoperite în Santos (sec. VII pu).

61. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 283, fig. 23.

62. A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 104, pl. IV/1, 1a, 2, 2a.

63. I. Bl. Zeest, *op. cit.*, p. 116, pl. XXXV 84.

64. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 283, fig. 25.

65. Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 455, fig. 378; prezenta acestui exemplar în Histria în secolul VI este greu de explicat deoarece o întrebunțare a recipientului timp de trei secole este greu de acceptat, datarea fiind probabil gresit făcută.

66. I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 113, pl. XXXI/75 a — Olbia; A. V. Burakov, *op. cit.*, pl. II/16.

67. *Op. cit.*, fig. 60, exemplarul din mijloc.

68. I. B. Zeest, *op. cit.*, pg. 114, pl. XXXIII/80.
 69. Robinson, *op. cit.*, p. 69, fig. pl. 10.
 70. I. B. Zeest, *op. cit.*, loc. cit.
 71. Gh. Popilian, *op. cit.*, pl. XVI/212.
 72. V. Grace, *op. cit.*
 73. V. Velcov, *Les campagnes et la population rurale en Thrace au IVe-VIe siècle*, in Byzantino-Bulgarija, 4, 1962, p. 59;
 I. Barnes, *Din istoric Dobrogei*, vol. II, Bucureşti, 1968, p. 128, 152.
 74. *Ibidem*, p. 452.

CONSIDERATIONS PRELIMINAIRES SUR LES AMPHORES ROMAINES ET ROMANO-BYZANTINES DE DOBROUDJA (Résumé)

L'auteur présente quelques types d'amphores romaines mises au jour dans les fouilles de Dobroudja et conservées dans les collections du Musée d'Archéologie de Tulcea, tout en tâchant, quand les circonstances le permettent, de préciser leur origine et leur évolution. Une attention toute particulière est accordée à la texture de l'argile, aux caractéristiques morphologiques, ainsi qu'à la taille et à la capacité de ces pièces éléments essentiels si l'on veut saisir l'envergure d'un flux commercial déterminé.

Type I

Argile rose-brûlée, parfois café au lait, mica blanc, rares coquillages pilés, particules calcaires; pâte maléable, compacte; l'extérieur du récipient dans sa portion supérieure est recouvert d'une peinture rouge tirant sur le brun ou noire. Récipient largement ouvert, avec le col en entonnoir, l'épaule ample, silhouette piriforme reposant sur une base flanquée au centre marqué par un petit umbo.

Plusieurs sous-types se dessinent selon le profil du rebord et des anses:

I) Rebord arrondi ou plat, anses plates la cassure traversée par deux nervures medianes.

Dimensions: Don = 15,5/10,2 cm.; Da = 4,2/1,8 cm.; Dr = 37,5 cm.; Hou = 9 cm.; Ha = 13 cm.; Hr = 11 cm.
 (D = diamètre; H = hauteur; ou = ouverture; a = anses; r = récipient). Trouvée à Troesmis, Pl. 1/1.

B) Rebord arrondi, anses distendues (Pl. 1/2).

Dimensions: Dr = 34,5 cm.; Hr = 45 cm. Trouvée à Dinogetia.

C) Cassure des anses circulaire (Pl. 1/3; XI/1).

Dimensions: Don = 15,5/12 cm.; Da = 2,5 cm.; Dr = 36 cm.; Hou = 10 cm.; Ha = 15 cm.; Hr = 47 cm.

D) Rebord distendu vers l'extérieur et orné de ce côté-là d'une cannelure, anses aplatis (Pl. 1/1-2).

75. M. H. Callender, *op. cit.*, loc. cit.
 76. Vezi nota 25.
 77. Astfel de chinuri au fost scoase de noi prin sapături de salvare întreprinse în unele asezări rurale datează în secolele IV-VI, în satul 6 Martie, Izvoarele, Mimeri; ele sunt abundente în nivelul terții de la Aegyssus, Dinogetia, Troesmis, Histria.
 78. G. Forni, *H. relativamente delle legami da Augusto a Diocleziano*, Milano-Roma, 1953, p. 184; A. Opani, *O nouă inscripție de la Troesmis*, în Peșec, VI, 1977, p. 185.

avec sa propre engobe cannelures à peine marquées sur le corps (Pl. IV/3; XI/2).

Dimensions: Da = 3 cm.; Dr = 43 cm.; Hou = 30 cm.; Ha = 27 cm.; Hr = 86 cm.
 Datée: IIe-IIIe siècles.

Un autre exemplaire originaire de Horia (Pl. IV/2; XI/3), no inv. 1075.

Argile rouge, silhouette ovoïde décorée de cannelures.

Dimensions: Da = 2,3/3,5 cm.; Dr = 48 cm.; Hr = 88 cm.;
 Datée: IIe siècle.

Comme hypothèse de travail, l'auteur propose la datation des amphores en argile rouges rosâtre au IIe siècle et celle des amphores brunes-jaunâtres dans la première moitié du IIIe siècle — période de laquelle semblent dater également les amphores estampées (sur le col ou sur les anses).

B) Argile rouge-brûlée; mica blanche et dorée; particules noires et brunes; coquillages et quartz finement pilés; engobe qui lui est propre. L'ouverture en entonnoir, col tronconique, petites anses incurvées, silhouette ovoïde reposant sur un petit pied conique. Corps orné de cannelures circulaires.

Dimensions: Don = 16,12 cm.; Da = 47,2,5 cm.; Dr = 54,7 cm.; Hou = 9 cm.; Ha = 12 cm.; Hr = 84 cm.

Datation: milieu du IIe siècle.

On ignore l'emplacement d'où ces pièces ont été récupérées; no inv. 1713 (Pl. IV/4; XI/3).

Originaire probablement de l'île de Kos, l'auteur suppose que ce type d'amphore dérive de celui d'un récipient mis au jour dans un dépôt d'une centaine de pièces hellénistiques d'Aegyssus, dont la grande majorité sont vraisemblablement originaires de Kos et datées de la fin du 1e siècle av.n.e. — commencement du 1e siècle de n.e. C'est une amphore en argile de teinte café au lait, de qualité supérieure, avec dans la composition de la pâte des coquillages et du quartz pilés très fin, et des particules noires ou brunes; avec sa propre engobe.

La pièce a perdu son rebord. Elle est dotée d'un col élancé en entonnoir, surmontant l'épaule étroite et d'anses la cassure ovale. Son corps conique n'a plus de base. No inv. 4497 (Pl. IV/1).

Dimensions: Da = 4,2/3 cm.; Hou = 21 cm.; Hr = 90 cm. (?).

Datation: 1e siècle av.n.e.

Partant de ce type d'amphore, on aboutit au IIe siècle de n.e. et dans la première moitié du IIIe siècle au type III A; dans la seconde moitié du IIIe siècle au type III B et aux IVe-VIIe siècles à l'amphore piriforme décorée de stries dans la portion supérieure du corps.

D'autre part, l'hypothèse d'une origine locale, istro-pontique dans le cas de ce genre de pièces, il leur attribue comme lieu d'origine l'île de Kos et la zone avoisinante.

Type IV

Argile rouge, dure, avec beaucoup de quartz pilé et une engobe lui appartenant en propre. L'ouverture étroite avec le rebord délimité par rapport au col grâce à une charnière profonde, haut col tronconique. Anses avec la cassure ovale et à l'extérieur marqué dans le sens de la longueur par une nervure médiane. Silhouette conique, reposant sur un pied tubulaire (Pl. V). Le col et le corps de la pièce décorés de lourdes cannelures.

Datation: IIe-IIIe siècles à Troesmis; toutefois, le type d'amphore circulaire se prolonge jusqu'au Ve siècle.

Origine disputée: Rhodos, Samos, côtes merasiques.

Type V

Argile d'une teinte café au lait très claire, d'une qualité tout à fait supérieure; beaucoup de mica blanc; l'extérieur enduit d'une engobe d'un blanc jaunâtre. Ouverture étroite, rebord vertical, col mince et cylindrique, anses à la courbure accentuée et dotées dans leur portion supérieure d'une petite « bosse ». Le corps de l'amphore n'existe plus (Pl. V/5).

Dimensions: Don = 5,5/4; Hou = 13,5.
 Datation: IIe-IIIe siècles.

Trouvée à Troesmis.

Origine: Rhodos.

Type VI

A) Argile brune à particules noires ou pain-brûlé, engobe lui appartenant en propre. Le rebord n'existe plus. Col très haut, cylindrique, anses à la cassure ovale traversées dans le sens de la longueur par un sillon médian; corps conique reposant sur un petit pied conique et bague (Pl. VII, XIII/1). Le col et le corps décorés de cannelures à peine marquées.

Dimensions: Don = 5,3/3,4 cm.; Da = 3,5/3 cm.; Dm = 19 cm.; Dr = 3,2/1,4 cm.; Hou = 30 cm.; Ha = 30 cm.; Hm = 74 cm. (Da = diamètre des anses; Dm = diamètre moyen; Db = diamètre de la base).

Datation: fin du 1e siècle — commencement du IIe.

Trouvée à Dinogetia, no inv. 1029.

A2 Argile de la même qualité que dans le cas précédent. Petite ouverture, col tronconique, anses à la cassure ovale avec sillon médian dans le sens de la longueur, corps conique reposant sur un petit pied conique (Pl. VI/2; XIII/2). Col et portion supérieure de la panse décorés de cannelures à peine visibles.

Dimensions: Don = 5,8/3,9 cm.; Da = 2,9/2,2 cm.; Dm = 15 cm.; Hou = 12 cm.; Ha = 14 cm.; Hm = 54,5 cm.

Datation: IIIe-IVe siècles.

Trouvée à Tulcea, no inv. 1078.

B) Argile brune rosâtre, grumeleuse, à particules noires et pain-brûlé. Silhouette presque identique à A1, mais la portion supérieure des anses marquée de deux nervures médianes

dans le sens de la longueur; base étroite, baguée (Pl. VIII/1).

Dimensions moyennes: Don = 7,4 cm.; Dm = 20,22 cm.; Db = 5,6/4,8 cm.; Hou = 24 cm.; Hm = 74 cm.

Datation: seconde moitié du I^e siècle — commencement du IIe siècle.

Trouvées à Histria, Constanța, Mangalia.

B2 — Argile brûlée, avec une grande quantité de coquillages pilés; l'extérieur marqué par des traces de peinture blanche. Ouverture étroite, col cylindrique, anses ovales l'extérieur marqué de deux nervures, silhouette conique, haute base baguée.

Dimensions: Don = 6,3/3,5 cm.; Da = 3,7/2 cm.; Dm = 22 cm.; Hou = 17 cm.; Ha = 15 cm.; Hm = 45 cm. (Pl. VII/2; XIII/3).

Datation: milieu du IIe siècle de n.é.

Trouvée à Kapaclia, no inv. 1100.

B3 — Argile brune-rosée, quantité de particules noires et pain-brûlé, quartz pilé, engobe lui appartenant en propre de faible adhérence. Rebord perdu, col tronconique, anses ovales avec deux nervures médianes dans le sens de la longueur, silhouette conique, base baguée.

Dimensions: Don = 5,1/1,3 cm.; Da = 3,9/2,4; Dm = 19 cm.; Db = 6,4/4,3 cm.; Hou = 15 cm.; Ha = 16 cm.; Hm = 54 cm.

Décoration: quelques vagues traces de cannelures à l'épaule et sur le col.

Datation probable: seconde moitié du IIIe siècle — commencement du IVe siècle.

Trouvée à Tulcea, no inv. 1977 (Pl. VII/5; XIII/4).

B4 — Argile brune-rosée, mica blanc et doré, particules noires et pain-brûlé, engobe extérieure lui appartenant en propre.

Offre des caractères morphologiques similaires à B3, dont ce type se distingue seulement par la silhouette oblongue de sa panse conique reposant sur une base baguée très mince. Des cannelures, minces dans la partie supérieure de la panse, vont en s'élargissant vers la base. Un *dipinto* sur le col.

Dimensions: Don = 5,6/1,3 cm.; Da = 2,7/2,6 cm.; Dm = 14,5 cm.; Db = 4,5/2,3 cm.; Hou = 15 cm.; Ha = 14,5 cm.; Hm = 44 cm.

Datation: IVe siècle.

Trouvée dans la nécropole de Beroë, no inv. 967 (Pl. VII/6).

La division des amphores de ce type-là en deux catégories, A et B, tend à souligner certaines différences. La catégorie A est confectionnée dans une pâte grumeleuse, d'une teinte plus jaunâtre, avec un sillon profond à l'extérieur de l'anse et la base conique sous la forme d'un petit pied conique. Pour ce qui est de la seconde catégorie (B), son argile est d'un brun-rosé, les anses présentent des nervures extérieures et le récipient repose sur une base baguée.

Ce type est d'origine plutôt obscure. Le spécialiste soviétique A. Staerman, se fondant sur l'onomastique et sur le genre d'estampe dont les amphores respectives sont marquées, leur attribue une origine cosienne. De son côté, l'auteur inclinerait vers cette même hypothèse en raison de la texture de l'argile, qui semble identique à celle des amphores dites « pseudo-Cos », aux anses bifides — amphores que l'auteur considère provenir de Cos et qu'il date du I^e siècle de n.é.

Type VII

Argile de teinte brune, dure, mica blanc, rares particules blanches, engobe brune claire, offrant une adhérence parfaite. Bien qu'il lui manque l'ouverture, conformément à un autre fragment conservé (Pl. VIII/2), celle-ci devait être fort étroite, avec un haut rebord vertical et délimitée du col par un sillon. Les anses à la cassure aplatie sont munies de deux cannelures et d'une nervure à l'extérieur. Panse conique, reposant sur un petit pied tubulaire (Pl. VIII/1; XIV/1).

Dimensions: Don = 6,2/4,2 cm.; Da = 4,5/2 cm.; Dm = 29 cm.; Hou = 16 cm.; Ha = 18 cm.; Hm = 4 cm.; Hm = 62 cm.

Trouvée à Troesmis, no inv. 4206, dans un horizon daté par une monnaie d'Héliogabale. Ses origines semblent remonter à Chios, compte tenu de la texture de son argile analogue à celle des amphores de Chios de l'époque classique et hellénistique. Par ses caractères morphologiques, l'amphore d'époque romaine rappelle celle de Chios aux Ve — IVe siècles, les anses légèrement surhaussées, la pense conique, le pied tubulaire.

Type VIII (Pl. VIII/3; XIV/3-4).

VIII₁ — Argile d'une teinte de brique, de qualité supérieure, mica blanc, particules pain-brûlé, engobe blanche tirant sur le jaune à l'extérieur, adhérence réduite. Le rebord lui manque. Petites anses, à la cassure plate, panse ovoïde. Il lui manque la base, mais il semble que de même que dans le cas des exemplaires tardifs, cette amphore devait reposer sur un pied cylindrique massif (Pl. VIII/4).

Décoration: panse ornée de larges cannelures. Dimensions: Dm = 21,5 cm.; Hm = 41 cm.

Trouvée à Troesmis, passim — zone des thermes; no inv. 3420.

Datation: IIe — IIIe siècles.

VIII₂ — L'argile et l'engobe analogues à celles de la catégorie précédente. Il lui manque le rebord et les anses. L'épaule légèrement convexe, panse ovoïde, base constituée par un petit pied (Pl. VIII/5). La panse décorée de larges cannelures (Pl. XIV/4).

Dimensions: Dm = 14 cm.; Db = 2,4 cm.; Hm = 32,5 cm.

Trouvée dans le village de Nifon, no inv. 1689. Datation probable: IVe — Ve siècles.

Origine samienne?

Type IX (Pl. X/3; XI/4)

Argile rousse, dure avec de nombreuses particules pain-brûlé, engobe d'un blanc jaunâtre à l'extérieur. L'ouverture étroite, le rebord délimité par rapport au col au moyen d'un sillon. Anses à la cassure ovale. Le corps s'est perdu.

Décoration: de larges cannelures sur le col.

Dimensions: Don = 8,5/2 cm.; Da = 2,7/1,6 cm.; Hou = 13 cm.; Il probable = 17 cm.

Trouvée à Troesmis, passim; no inv. T-3256.

Datation: milieu du IIIe siècle au IVe siècle.

Type X (Pl. X/2; XV/1)

Argile rouge, dure, quantité de paillettes de mica doré, engobe qui lui est propre. L'ouverture large, les anses massives à la cassure ovale, épaulement large, silhouette conique reposant sur un pied protubérant.

Dimensions: Don = 12,5/7,5 cm.; Da = 5/4 cm.; Dm = 48 cm.; Hou = 20 cm.; Ha = 27 cm.; Hm = 98 cm.

Datation: IIe siècle.

Trouvée à Troesmis, no inv. 2019, dans la zone des thermes.

Origine probable: locale.

Type XI (Pl. IX/1-3; XV/2)

Argile rouge-brûlée, de qualité supérieure, dure, paillettes de mica doré, particules calcaires, engobe lui appartenant en propre. L'embouchure très large surmonte un col tronconique; les anses, à la cassure rectangulaire, sont traversées, à l'intérieur comme à l'extérieur, par un sillon profond. La silhouette ovoïde, l'amphore repose sur un pied massif, de profil tronconique.

Décoration: de larges cannelures sur la portion inférieure de la panse et sur le col, alors que la portion supérieure est ornée de stries en angle aigu et l'épaule de *dipinti*.

Dimensions: Don = 30/22 cm.; Da = 7/6 cm.; Dm = 62 cm.; Hou = environ 33 cm.; Ha = environ 35 cm.; Hm = 138 cm.

Datation: IIe — IIIe siècles.

Origine: production probablement locale, dérivée de l'amphore de type pseudo-Cos (Pl. IX/1).

Type XII (Pl. X/4; XV/3)

Argile rouge, dure, compacte, mica blanc, particules de quartz très fin, engobe qui lui est propre. Large embouchure sur col cylindrique, anses à la cassure ovale ornées à l'extérieur de 5-6 cannelures médianes dans le sens de la longueur, panse ovoïde; la base manque.

Décoration: cannelures recouvrant la partie supérieure et celle inférieure de la panse.

Dimensions: Don = 17/12 cm.; Da = 6,5 cm.; Dm = 66 cm.; Ha = 25 cm.; Il probable = 97 cm.

Datation — probablement du IIIe siècle de n.é.

Trouvée dans la commune d'Agighiol; no inv. 4203.

Origine: bassin de la Méditerranée orientale.

Type XIII (Pl. X/1; XV/4)

Argile brune, de très bonne qualité, maléable, mica blanc, engobe lui appartenant en propre. Large embouchure avec la cassure du rebord trapézoïdale, le rebord lui-même marqué par un léger sillon en haut; petites anses à la cassure ovale; épaulement fortement profilé. La paume fait défaut, mais elle reposait sur une base comme une sorte de bouton massif.

Décoration: les quelques fragments récupérés de la panse sont ornés de cannelures.

Dimensions: Don = 21/17 cm.; Da = 4,5/2,5 cm.; Hou = 14,5 cm.; Ha = environ 11 cm.; Il probable = 23 cm.

Datation = première moitié du IIIe siècle de n.é.

Trouvée à Troesmis, no inv. 4495.

Origine: selon toute vraisemblance, il doit s'agir d'un produit local.

★

Pour finir, l'auteur tire les conclusions suivantes:

Il y a une continuité des vieilles traditions commerciales liant les régions istro-pontiques avec les centres égéens: Rhodos, Chios, Samos et notamment l'île de Cos. Probablement, dans l'île de Cos fonctionnaient des ateliers céramiques satisfaisant aussi bien la demande des habitants mêmes de l'île que celle des zones voisines, ce qui explique entre autres la rareté des marques imprimées sur les amphores cosiennes.

Le fait que Justinien crée en 536 une *quartaria exercitus* qui englobe la Carie, Rhodos, le Chypre, les Cyclades, la Mésie inférieure et le Scythie mineure représente la sanction de *jure* d'une situation préexistante *de facto*. Cette mesure a été prise en vue d'assurer forcément les livraisons aux provinces danubiennes très appauvries à l'époque par les innombrables invasions barbares.

On ne saurait considérer sans réserve l'idée de la production locale à large échelle des amphores, car la Dobroudja antique n'était guère en mesure d'assurer le nécessaire des produits pour l'exportation. L'amphore ne représentant que l'emballage de certains produits. C'est pourquoi l'auteur estime qu'elles étaient confectionnées sur place, aux IIe — IIIe siècles, seules les grandes amphores, destinées à receler les graines et le poisson.

Au cours des IVe — VIIe siècles, l'auteur pense que les amphores de grande taille ont été remplacées par les récipients dit *dolia*, attestés en Dobroudja surtout à partir de la fin du IIIe siècle de n.é.

Très significative aussi pour le contexte des relations traditionnelles entre la contrée istro-pontique et les centres du bassin de la Méditerranée orientale s'avère l'installation à Troes-

mis de la Ve légion Macédonienne, unité militaire recrutee généralement en Asie Mineure.

L'auteur attire l'attention sur la grande fréquence des amphores appartenant aux types

PRELIMINARY CONSIDERATIONS REGARDING THE ROMAN AND ROMANO-BYZANTINE AMPHORAE FROM DOBRUDJA (Summary)

The author presents a few types of Roman amphorae discovered in Dobrudja and found in the collection of the Museum of Archaeology from Tulcea, trying to establish occasionally their origin and evolution. A special attention is payed to the clay texture, the morphological characteristics, the measurements and capacities, essential elements in determining the importance of a particular commercial trend. The following are the abbreviations used to indicate the measurements: Mouth diameter = Dg; Handle diameter = Dh; Maximum diameter = Dm; Neck height = Ig; Handle height = It; Maximum height = Im; Preserved height = Ip.

Type I
Pinkish-brick red coloured clay, coffee coloured sometimes, white mica, rare ground shells, soft and dense lime tone grits, the upper part of the container covered on the exterior with a reddish-brown or black paint.

Large mouth, Neck shaped like a funnel, large shoulder, pyriform body, ring shaped base with a small nubus in the centre.

According to the lip and handles profile, there are quite a few subtypes:

A) Round or flat lip, handles flat in section with two median ridges.

Measurements: Dg = 13.5/10.2 cm; Dt = 4.2/1.8 cm; Dm = 37.5 cm; Ig = 9 cm; It = 13 cm; Im = 44 cm.

Found at Troesmis Pl. I/1.

B) Rounded lip, torsioned handles (Pl. I/2), Dm = 34.5 cm; Im = 45 cm; Found at Dinogetia.

C) Handles round in section (Pl. I/3; XI/3). Measurements: Dg = 15/12 cm; Dt = 2.5 cm; Dm = 36 cm; Ig = 10 cm; It = 15 cm; Im = 47 cm.

D) The lip thickened on the exterior with a groove on this side, flat handles (Pl. II/1-2). Measurements: Dg = 12/10 cm; Dt = 4.5/1.5 cm.

E) The lip similar to the one from subtype D, flat handles (Pl. II/3).

Measurements: Dg = 8.5/7.3 cm; Ig = 4 cm.

F) The lip like those from the subtypes D and E, handles round in section (Pl. II/4). Measurements: Dg = 7.4/5.8 cm; Dt = 1.6/1.5 cm; Ig = 5 cm; It = 7 cm.

The great number of the subtypes, the increased proportion in which they appear es-

pecially at Troesmis, sum to indicate a local origin.

Type II

Coffee - cream coloured clay, dense and soft mica, slip yellowish on the exterior.

Funnel mouth, bitruncational neck, handles oval in section, narrow shoulder, conical body ending with a high foot (Pl. III/3).

Measurements: Dg = 10.7/4.7 cm; Dt = 4.3/2.3 cm; Dm = 32 cm (?); Ig = 12.5 cm; It = 15 cm; Im = 90 cm (?).

Dating: II-nd cen. A.D. Found at Troesmis.

Type III

Red or coffee coloured, fine, dense and hard clay - the red clay soft, - the coffee coloured clay with a yellowish-white slip on the exterior of the pinkish-red clay amphora.

A) Large mouth in the shape of a funnel, high neck; handles oval in section, ovoid body ending with a small conical foot.

Decorative motifs: narrow grooves on the body.

Sometimes these amphorae are stamped on the neck or the handle. At Troesmis, the stamp [CTP] ATOHEIKOI was found on the neck of an amphora, stamp which also appears in Dobrudja at Durastorm and Sacidava. In the collection of the Tulcea Museum is found an amphora from Aegyssus, inv. nr. 1636, brick red coloured clay, self slip, weak grooves on the body (Pl. IV/3; XI/2). Measurements: Dt = 3 cm; Dm = 43 cm; Ig = 30 cm; It = 27 cm; Im = 86 cm. Dating: II-nd-III-rd cen. A.D. Another sample comes from Iloria (Pl. IV/2; XI/3), inv. nr. 1075. Red clay, ovoid body decorated with grooves. Measurements: Dt = 2.3/3.5 cm; Dm = 48 cm; Ig = 83 cm; It = 15 cm; Im = 100 cm.

The author hypothetically proposes the pinkish-red clay amphorae's dating in the II-nd cen. A.D., and those made from yellowish coffee coloured clay, in the first half of the III-rd cen. A.D., period from when it seems that the majority of the amphorae stamped on the neck or the handles belong to.

B) Reddish-brick red coloured clay, white and golden mica, black and brown grits, shells and quartz very finely ground, self slip. Funnel mouth, trunconical neck, small handles, arched, ovoid body ended with a conical foot. Decorative motifs: circular grooves on the body. Measurements: Dg = 16/12 cm; Ig = 15 cm; It = 18 cm; Im = 100 cm.

Dt = 4.7/2.5 cm; Dm = 54.5 cm; Ig = 9 cm; It = 12 cm; Im = 84 cm.

Dating: the middle of the III-rd cen. A.D. The place of discovery unknown, inv. nr. 1713 (Pl. IV/4; XI/3).

Probably this amphora came from the Isle of Kos, the author proposing that at the origin of this type of amphora was a container discovered in a deposit of over 100 Hellenistic amphorae from Aegyssus, the great majority of the amphorae from this place probably being of the Kosian origin and dated at the end of the I-st cen. B.C.-beginning of the I-st cen. A.D. The amphora has a coffee coloured, fine clay, quartz and shells very finely ground, black and brown coloured grits, self slip. Missing mouth, high funnel neck, narrow shoulders, handles oval in section, conical body, missing lip, inv. nr. 4497 (Pl. IV/1). Measurements: Dt = 1.2/3 cm; Ig = 21 cm; Im = 90 cm (?).

Dating: I-st cen. B.C.

This amphora leads to type III A in the II-nd cen. A.D.-first half of the III-rd cen. A.D., to type III B in the second half of the III-rd cen. A.D., and to the pyriform amphora decorated with ridges on the upper part of the body.

The author rejects hypothesis regarding a local Istro-Pontic origin of this type and supposes the origin as belonging to the Isle of Kos, or the neighbouring zone.

Type IV

Red, hard clay, much ground quartz, self slip. Narrow mouth, the lip has a deep grooving, which determines it from the high, trunconical neck; handles oval in section with a median, longitudinal cut on the exterior, conical body, base in the shape of a tubular foot (Pl. V). Decorative motifs: massive grooving on the neck and body.

Dating: II-nd-III-rd cen. A.D., found at Troesmis, but the type of circular amphora found until the V-th cen. A.D.

Disputed origin: Rhodes, Samos, Asia Minor's coasts.

Type V

Coffee-cream coloured, very fine clay, a lot of white mica, yellowish-white slip on the exterior.

Narrow mouth, vertical rim, narrow, cylindrical neck, strongly curved handles with a small "hump" on the upper part. The body is missing (Pl. V/5).

Measurements: Dg = 5.5/4.1 cm; Ig = 13.5 cm.

Dating: II-nd-III-rd cen. A.D.

Found at Troesmis.

Origin: Rhodes.

Type VI

J₁ - Coffee coloured clay, black and brownish grits, self slip. Missing mouth, very high, cylindrical neck, handles oval in section, have

a longitudinal, median cut, conical body ending with a ring foot (Pl. VI/1; XIII/1).

Decorative motifs: weak grooves on the neck and body.

Measurements: Dg = 5.3/3.1 cm; Dt = 3.5/3 cm; Dm = 19 cm; Dh = 3.2/1.4 cm; Ig = 30 cm; It = 30 cm; Im = 74 cm; Dating: the end of the I-st cen. A.D.-beginning of the II-nd cen. A.D.

Found at Dinogetia, inv. nr. 1029.

J₂ - Same kind of clay. Small mouth, trunconical neck, handles oval in section with a longitudinal, median cut, conical body, ending with small, conical foot (Pl. VI/2; XIII/2). Decorative motifs: weak grooves on the neck and on the upper part of the body.

Measurements: Dg = 5.8/3.9 cm; Dt = 2.9/2.2 cm; Dm = 15.3 cm; Ig = 12 cm; It = 14 cm; Im = 53.5 cm.

Dating: III-rd-IV-th cen. A.D., discovered at Tulcea, inv. nr. 1078.

J₃ - Pink-coffee coloured, coarse clay, black and brown grits, body almost identical with J₁, but the handles have two longitudinal, median ridges on the upper part, and the base is narrow and ring shaped (Pl. VII/1). Average measurements: Dg = 7.4 cm; Dm = 20/22 cm; Dh = 5.6/4.8 cm; Ig = 24 cm; Im = 74 cm.

Dating: the second half of the I-st cen. A.D.-beginning of the II-nd cen. A.D.

Found at Histria, Constantza, Mangalia.

J₄ - Brick red coloured clay, many ground shells, traces of white paint on the exterior. Narrow mouth, cylindrical neck; oval handles with two ridges on the exterior, conical body, ring shaped, high base.

Measurements: Dg = 6.3/3.5 cm; Dt = 3.7/2 cm; Dm = 22 cm; Ig = 17 cm; It = 15 cm; Im = 45 cm.

Dating: middle of the II-nd cen. A.D.

Found at Kapaelia, inv. nr. 1100.

J₅ - Pink-coffee coloured clay, many brown and black grits, ground quartz, self slip with a weak adherence. Missing mouth, trunconical neck, oval handles with two longitudinal, median ridges, conical body, ring shaped base.

Measurements: Dg = 5.1/3.5 cm; Dt = 3.9/2.4 cm; Dm = 19 cm; Dh = 6.4/4.3 cm; Ig = 15 cm; It = 16 cm; Im = 54 cm.

Decorative motifs: weak traces of grooves on the shoulder and neck.

Dating: probably in the second half of the III-rd cen. A.D.-beginning of the IV-th cen. A.D.

Found at Tulcea, inv. nr. 1077, Pl. VII/5

XIII/1.

J₆ - Pink-coffee coloured clay, white and golden mica, black and brown grits, self slip on the exterior.

Morphological characteristics alike those of J₅, except for its more pointed conical body with a very narrow, ring shaped base.

Decorative motifs: narrow grooves the upper part of the body, which get wider towards its lower part.

On the neck it has a *dipinti*.

Measurements: Dg = 5.6/1.3; Dt = 2.7/2.6; Dm = 14.5 cm; Db = 4.5/2.3 cm; Ig = 15 cm; It = 14.5 cm; Im = 44 cm.

Dating: IV-th cen. A.D.

Found in the Berœ fortress' necropolis; inv. nr. 967 (Pl. VIII/6).

The division of these amphorae in two subtypes A and B wants to underline some differences. Subtype A has a coarse clay, mostly yellowish, a deep cut on the handle's exterior, and the base in the shape of a small, conical foot.

Subtype B: pink-coffee coloured clay, the handles have ridges on the exterior, and the base is ring shaped. The origins of this type are not very clear. The Russian research scientist A. Staerman, on the base of onomatology and the type of stamps, supposes a Kosian origin. The author inclines towards this hypothesis, because of the clay texture, which seems to be identical to that of the so-called "Pseudo-Kos" amphorae with bifide handles, and which, as the author of the article supposes, to be also Kos amphorae from the first century A.D.

Type VII

Brick red coloured, dense clay, white mica, rare white grits, coffee coloured, slip with a very good adherence.

Missing mouth, but according to another fragment (Pl. VIII/2), it is very narrow, with a high vertical lip, separated through a cut from the neck. The handles flat in section have two grooves and a ridge on the exterior. Conical body ending with a tubular foot (Pl. VIII/1, XIV/1).

Measurements: Dg = 6.2/4.2 cm; Dt = 4.5/2 cm; Dm = 29 cm; Ig = 16 cm; It = 18 cm; Ib = 4 cm; Im = 62 cm.

Found at Troesmis, inv. nr. 4206, on a level dated by a coin from Elagabal.

Its origins seem to be from the Isle of Chios, because of the clay's texture, which is similar to that of the Chian amphorae from the Classical and Hellenistic periods. The morphological characteristics of the amphora from the Roman period come close to those of the Chian amphora from the VI-th-IV-th cen. B.C., with the handles slightly raised, conical body and tubular foot.

Type VIII (Pl. VIII/3-5, XIV/3-4)

VIII₁ - Brick red coloured, fine clay, white mica, brown grits, yellowish-white slip on the exterior with a reduced adherence. Missing mouth, small handles, flat in section, ovoid body, missing base, but alike the late samples seems to end in a massive, cylindrical foot (Pl. V III/4).

Decorative motifs: broad grooves on the body. Measurements: Dm = 21.5 cm; Im = 41 cm. Found at Troesmis, *passim*-the baths' area, inv. nr. 3420.

Dating: II-nd-III-rd cen. A.D.

VIII₂ - The clay and slip alike those from subtype VIII₁.

Missing mouth and handles, the shoulder slightly convex, ovoid body, the base shaped as a small foot (Pl. VIII/5, XIV/5).

Decorative motifs: broad grooves on the body. Measurements: Dm = 14 cm; Db = 2.4 cm; Im = 32.5 cm.

Found in the Nifon village, inv. nr. 1689. Dating: probably in the IV-th-V-th cen. A.D. Samian origin?

Type IX (Pl. X/3, XII/4)

Reddish, coarse clay, many brown grits, yellowish-white slip on the exterior.

Narrow mouth, the lip separated through a cutting from the neck.

Handles oval in section. Missing body.

Decorative motifs: broad grooves on the neck. Measurements: Dg = 8/5.2 cm; Dt = 2.7/1.6 cm; Ig = 13 cm; Ip = 17 cm.

Found at Troesmis, *passim*, inv. nr. T-3256. Dating: the middle of the IV-th cen. A.D.-V-th cen. A.D.

Type X (Pl. X/2, XV/1)

Reddish, coarse clay, many spangles of golden mica, self slip. Large mouth, massive handles oval in section, large shoulder, conical body ending in a prominent foot.

Measurements: Dg = 12.5/7.5 cm; Dt = 5/4 cm; Dm = 48 cm; Ig = 20 cm; It = 27 cm; Im = 98 cm.

Dating: in the II-nd cen. A.D.

Found at Troesmis, inv. nr. 2019, in the baths' area.

Probably of local origin.

Type XI (Pl. IX/1-3, XV/2)

Reddish-brick red coloured, fine, hard clay, spangles of golden mica, limestone grits, self slip. Very large mouth, troneconical neck, handles rightangular in section with a deep ridge on the exterior and in the interior, ovoid body, massive, conical foot.

Decorative motifs: broad grooves on the neck and the lower part of the body, and sharp ridges on the upper part. On the shoulder it has a *dipinti*.

Measurements: Dg = 30/22 cm; Dt = 7/6 cm; Dm = 62 cm; Ig = approx. 33 cm; It = approx. 35 cm; Im = 138 cm.

Dating: the II-nd-III-rd cen. A.D.

Found in the Greici commune, inv. nr. 4207. Origins: probably a local production, influenced by an amphora of the Pseudo-Kos type (Pl. IX/1).

Type XII (Pl. X/4, XV/3)

Reddish, coarse, dense clay, white mica, very fine quartz grits, self slip. Large mouth, cylind-

rical neck, handles oval in section with 5-6 longitudinal, median grooves on the exterior, ovoid body, missing base.

Decorative motifs: grooves on the upper and lower parts of the body.

Measurements: Dg = 17/12 cm; Dt = 6/5 cm; Dm = 66 cm; Ig = 23 cm; It = 25 cm; Ip = 97 cm.

Dating: probably in the III-rd cen. A.D. Found in the Agighiol commune, inv. nr. 4203.

Origins: Oriental Mediterranean Sea's Basin. Type XIII (Pl. X/1, XV/4)

Coffee coloured, very fine, soft clay, white mica, self slip. Large mouth, lip trapezoidal in section, steep shoulders, missing body, the base in the shape of a massive knob.

Decorative motifs: a few fragments have grooves.

Measurements: Dg = 21/17 cm; Dt = 4.5/2.5 cm; Ig = 14.5 cm; It = approx. 11 cm; Ip = 23 cm.

Dating: the first half of the III-rd cen. A.D. Found at Troesmis, inv. nr. 4495.

Origins: seems to be a local product.

★

At the end, the author comes upon the following conclusions:

— The continuity of some old Istro-Pontical commercial traditions with the Aegean centers of Rhodos, Chios, Samos and especially of the Isle of Kos. Probably in Kos functioned pottery workshops, which supplied either the producers from Kos, or those from the neighbouring zones of the island, a fact which also explains the rare appearance of stamping on the amphorae of Kos.

The fact that in 536, Justinian creates *quaestura exercitus*, from which belonged Caria, Rhodes, Cyprus, the Cyclades, Moesia Inferior and Scythia Minor, is a sanction of *de jure* of a *de facto* situation. This measure was taken to force the continuation of products' deliveries to the Danube provinces, which were very impoverished in this period, because of the barbarian invasions.

— A local production of amphorae on a large scale must be observed with reserve, because ancient Dobrudja could not come up with a surplus of products for export, the amphora being just a container for a certain product. Thus the author believes that just the amphorae of large dimensions from the II-nd-III-rd cen. A.D., intended for the preservation of cereals and fish, are local products.

The author believes that in the IV-th-VII-th cen. A.D., the place of the large dimensioned amphorae is taken by the *dolium* type containers, found in Dobrudja especially beginning with the end of the III-rd cen. A.D.

In the context of the traditional relations of the Istro-Pontical lands with the centers from the Oriental Mediterranean Sea's Basin, the settlement of the V-th Legion Macedonia at Troesmis, a military unit, which had its enlisting area in Asia Minor, is not without a significance.

The author underlines the great frequency in which the amphorae of the types II, V and VIII appear in the baths' area, and their scarcity on the outskirts of the extramuros settlement from Troesmis, proof of the quality of the contained product.